

DIARI DEL VIATGE DE MONTPELLIER A MÈXIC (OCTUBRE DE 1941)

RESUM

La publicació¹ d'una fotografia de la família de Rodolf Llorens al vaixell Quanza viatjant cap a l'exili mexicà ha permès a Abel Pascual i Ventosa, nét del polític i cooperativista vilanoví Joan Ventosa i Roig, identificar-lo en la imatge (que tornem a reproduir amb el peu més complet) i ha motivat que ens volgués facilitar diverses notes personals d'aquest camí d'exili, entre les quals aquestes que avui donem a la llum tot respectant absolutament el text original.

ABSTRACT

The publication of a photograph depicting Rodolf Llorens family aboard MV "Quanza", while on voyage to their Mexican exile, has allowed Abel Pascual i Ventosa, grandson of the Vilanova-born politician and supporter of cooperativism Joan Ventosa i Roig, to identify him in the picture (which we reproduce again with a more complete caption) and has motivated that he wished to provide us with several personal notes of this journey to exile among which we can find the ones we publish today in their full original version.

Joan Ventosa i Roig (Vilanova i la Geltrú 1883 - Mèxic 1961). Llicenciat en farmàcia i perit agrícola, el 1909 va ingressar al Partit Republicà Federal de Vilanova, el mateix any que fou elegit regidor de l'Ajuntament, on portaria a terme una activitat intensa, conjugada amb la publicació de diversos articles a la premsa local. Va participar activament en la Cooperativa La Regeneradora i fou un dels fundadors del Montepío y Caja de Invalidez, ambdues entitats vilanovines. Alcalde de la població entre 1916 i 1917, posteriorment dirigiria el Laboratori Municipal d'Higiene de la capital del Garraf. L'any 1918 inicià les seves activitats de promoció del cooperativisme, el 1922 fou elegit president de la Federació de Cooperatives de Catalunya i el 1925 de la federació d'Espanya. El 1924 és nomenat vicepresident de la Biblioteca Museu Victor Balaguer. El 1931 fou, al costat de Francesc Macià, un dels fundadors d'Esquerra Republicana de Catalunya, i el 14 d'abril proclamà la República catalana des del balcó de la Casa de la Vila. Diputat a corts en la primera legislatura de la Segona República, el 1933 obtingué acta de diputat a les legislatives i fou nomenat conseller d'Agricultura i Economia de la Generalitat. Imputat en els fets d'octubre de 1934, s'exilià a França i Bèlgica fins al triomf del Front Popular al febrer del 1936. Durant la guerra, fou membre del Consell d'Economia de Catalunya, i secretari de la Junta General de Cooperación. Exiliat a França i posteriorment a Mèxic, va exercir com a químic i ingressà posteriorment al Ministeri d'Educació mexicà, primer com a inspector d'escoles rurals i més tard dins del

¹ SOLÉ BORDES, Joan. "Rodolf Llorens, productor cinematogràfic a l'exili", Del Penedès, núm. 19. Tardor-hivern 2008-09. Pg. 35.
SOLÉ BORDES, Joan. "Rodolf Llorens i Jordana, notes de cinema i exili", Serra d'or, núm. 610. Octubre 2010. Pg. 10.

*Departament d'Educació Cooperativa. Fou President d'ERC a Mèxic. Autor d'innombrables llibres i articles sobre temes polítics i cooperatius.*²

Els membres de la família de Ventosa i Roig que van emprendre el camí de l'exili a França, els noms dels quals apareixen reiteradament al text i que aquí recollim per a una millor comprensió del contingut d'aquest escrit, foren: la muller Pepita Pinilla i Campoamor; els fills Conxita (Xita), amb el seu petit Abel,³ Núria, Isidre i Abel, i les promeses d'aquests darrers Teresa Torras i Adela Bruguera (ambdós matrimonis tingueren lloc a França). També s'exiliaren Jesús Pinilla⁴ i la seva muller (i neboda) Lola, germana de Pepita Pinilla. Tots plegats s'havien reagrupat a Montpeller.

La Conxita i el seu fill varen tornar a Catalunya pel juny del 1939. Joan Ventosa i Roig, la seva muller Pepita i la filla Núria sortiren de Port-Vendres a l'octubre del 1941, cap a Oran, i d'allà amb tren a Casablanca, on embarcaren cap a Veracruz, periple que es narra en el present document. Isidre i Abel, les seves mullers, i el petit Jordi, fill de l'Isidre i la Teresa, arribaren a Mèxic en el Nyassa el 1942. Quedaren a Montpeller Jesús Pinilla i la seva muller, que no aconseguiren els documents necessaris per emprendre el viatge, ni s'hi veien amb ànims. Pinilla morí poc després.

14 d'octubre - dimarts

Després d'una setmana d'angúnia i d'una infinitat de telegrams dirigits al Resident del Marroc, Governador d'Algèria, etc. arriben les autoritzacions de trànsit pel Marroc i a la Prefectura ens donen els visats de trànsit.

El personal s'ha portat molt bé i fem alguns presents a la "chef" de l'Oficina. Jo li regalo un portamonedes.

Convenim amb en Gispert⁵ que ell anirà a Marsella per cobrar el viatge del Consolat de Mèxic i que, de pas, em portarà el *mundo* gros que fa cinc mesos que espera a Marsella l'embarcament, i que jo aniré a Port Vendres per tal d'assegurar els passatges i l'allotjament.

Surto de Montpeller a les 11 de la nit amb un tren abarrotat fins a Narbona. Allà fem més d'una hora de parada i a les dues de la matinada continuem el viatge cap a Perpinyà, una mica mes amples, arribant-hi a quarts de cinc. Altra parada de tres hores i pico, que aprofito per menjar formatge, pa i cafè, i per escriure mitja dotzena de cartes.

2 Podeu veure una nota biogràfica més àmplia a PUIG ROVIRA, Francesc Xavier, *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú*, Ed. Ajuntament, 2003, així com a DUNYÓ i CLARÀ, Jacint, *Joan Ventosa i Roig 1883-1961 La humanitat d'un català exemplar*, Barcelona, Fundació Roca i Galés, 1983. També als dos llibres autobiogràfics publicats per El Cep i la Nansa Edicions: *Memòries d'infantesa i de joventut* (2002) i *Notes de la nostra vida a Mèxic (1942-1956)* (2004). D'aquest darrer procedeixen un bon nombre de notes d'aquest treball, completades per Abel Pascual i Ventosa.

3 L'Abel va passar la frontera quan tenia poc més de dos mesos. Vegeu VENTOSA, Conxita: *Temps de guerra (Diari íntim 1938-39)*, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa Edicions, 1980. El llibre descriu la fugida i exili a França de Conxita, fill i resta de família. El seu espòs, Joan Pascual, no havia reeixit a passar la frontera per la muntanya a Sant Llorenç de Cerdans i va tornar a Vilanova, des d'on gestionà el retorn de dona i fill.

4 Jesús Pinilla i Fornell (Navia 1874 - Montpeller 1942). Advocat, polític, periodista i magistrat. Fou tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona (1906-1909) i cap dels antisolidaris dins del consistori barceloní. Membre fundador de BRA i posteriorment del Partit Republicà Català (PRC), que participà a la Conferència d'esquerrers que donà lloc a la creació d'ERC el 1931. Al principi de la Guerra Civil fou nomenat magistrat a proposta del seu amic Lluís Companys, i com a tal intervingué en el tribunal especial dit ide l'Uruguayí, i presidí el Tribunal Popular núm. 2, i posteriorment el núm. 1, de Barcelona, responsabilitats que acceptà, però que li afectaren fortament la salut. Es jubilà prematurament al desembre de 1938, després de diverses llicències temporals.

5 Josep Gispert i Vila (Barcelona 1903 - Mèxic 1964). Metge. Regidor de l'Ajuntament de Barcelona per ERC. Coincidí amb Ventosa a Montpeller i les dues famílies varen partir juntes cap a Mèxic. Va ser el metge de capçalera de Ventosa a l'exili mexicà, a més d'un bon amic.

15 d'octubre - dimecres

A les set vaig fins al mercat que encara s'ha d'obrir, compro mig quilo de raïms, una dotzena de figues de coll de dama, les primeres que veig des de que sóc a França, i la venedora em regala una llesca de pa que agraeixo, ja que m'havia deixat els tiquets a casa. I altra vegada cap al tren a quarts de nou, cara a Port Vendres, on arribo a quarts de deu.

A la Companyia no em volen vendre els passatges, que de totes maneres ens reserven. Els hotels, tots plens, i únicament trobo dues habitacions a l'Hotel des Arcades, o quelcom per l'estil, prop de l'estació. He de telegrafiar a casa perquè no puc arribar fins a mitja nit, i a en Gispert, comunicant-li el resultat de les gestions, però el telegrafista vol que els telegrams siguin censurats i la poli creu que no, perquè son per a França. El resultat és que, no posant-se d'acord, em vaig quedar sense telegrafiar després d'haver-me fet anar amunt i avall tres o quatre vegades. Dino molt remagrement a l'Hotel i me'n vaig a fer una becaina a l'habitació llogada fins a les quatre. Pago per endavant l'habitació i cap al tren fins a Perpinyà.

Tinc dues hores de temps, i després de llogar dues habitacions més a prop de l'estació vaig a fer un tomb, després de posar els telegrams. Compro una mica de fruita i, amb el pa que porto de Port Vendres, sopo raïm, formatge i pa de figa.

A les set sortim i a Narbona baixo per esperar unes quantes hores el tren de Montpeller. Quan, després de dues hores, m'acosto a l'andana, tinc la sorpresa de trobar la Teresa amb el petit que tornen de Tolosa i que havien perdut el tren. No cal dir l'alegria mútua. El petit,⁶ que feia més de quinze dies que no el veia, es queda parat de moment, però després se'm tira al coll preguntant seguidament per l'àvia. Es desvetlla fent gresca la resta del viatge i sense voler baixar ni un moment de la meva falda. La Teresa estava rebentada del viatge i jo, amb el sentiment d'haver de deixar el petit l'endemà, vaig aprofitar l'ocasió divertint-me amb ell fins a prop de Montpeller, on quedà adormit.

A l'estació ens esperava l'Isidre, i en Gispert, en Balart⁷ i l'Alcàntara,⁸ que havien arribat de Marsella feia una hora, m'esperaven també per a canviar impressions. Quedem a trobar-nos l'endemà al matí.

Arribem a casa en el cotxe de l'estació. El menut dormint, però entre els uns i els altres que se'l mengen a petons el desperten. L'Isidre, la Teresa i el menut van a casa seva i nosaltres a dormir.

16 d'octubre - dijous

Al matí me'n vaig a fer les últimes diligències. A les 10 vaig a telefonar per parlar amb la Xita, perquè no havia pogut parlar amb ella aquell vespre. Mentre esperava, faig una targeta de presentació per a l'Abel i la dono a en Bruguera.⁹ Entro a la cabina i parlo amb la Xita, que està molt emocionada. El petit està movent escàndol perquè vol parlar amb l'avi. El faig posar a l'aparell i li dic que ja vaig veure la seva carta. I els ninots?, em pregunta.

6 Es refereix al nét Jordi Ventosa i Torras.

7 Joan Balart i Armengol (Sabadell 1882 - 1960). Perit mecànic, comerciant, industrial i polític. Fou regidor i tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Sabadell i diputat al Parlament de Catalunya. Membre de la Delegació de Catalunya de la Subsecretaria d'Armament i Municions i de la Comissió d'Indústries de Guerra.

8 Manuel Alcàntara i Gusart (Barcelona 1892 - Mèxic 1981), periodista i assessor mercantil. Militant d'ERC, a Mèxic fou un dels més fervents impulsors dels Jocs Florals.

9 Joan Bruguera i Marieges havia estat secretari del Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Barcelona durant la guerra. La seva filla Adela es va casar a l'exili francès amb Abel Ventosa.

Després de la conferència em trobo a faltar la cartera. Amb la pressa de parlar amb la Xita, l'he ficat en una butxaca de l'americana i un viu que rondava per allà me l'ha afanada. He sentit més els retrats que hi portava, que no pas els 900 fr., i això que no em sobraven. Aviso la casa de Banca que m'han pres el resguard de la fiança.

L'Abel i l'Adelita s'han estat tot el dia ajudant la Pepita a fer les maletes i es queden a dinar, així com l'Isidre i la Teresa.

Dinem de pressa i deixo pagat a Mme. Granier un mes de les nostres habitacions perquè volia llogar-les de seguida. La Teresa i el petit es quedaran interinament al nostre quarto.

Pugem a l'òmnibus de l'estació tota la família, inclosos Jesús i Lola. Pel camí la Pepita fa reflexions als nois perquè estiguin sempre units, però tots ens emocionem i dissimuladament ens eixuguem els ulls.

Arribem a l'estació on ens esperen en Mias,¹⁰ Bruguera, Casas,¹¹ junt amb en Pompeu Fabra,¹² Escofet,¹³ Bilbeny,¹⁴ que m'ha promès cuidar-se dels nois, i molta gent més que no recordo i que han vingut a despedir la colla. Moment d'emoció fins que arriba el tren. Petons, abraçades, vots per trobar-nos aviat i pugem al vagó que està replè.

El petit està parat de veure'ns pujar al tren i ens mira i tira petons. Al moment d'arrencar, i adonar-se'n que ens n'anem, es posa a plorar i als altres no ens hauria costat gaire.

Gràcies als tamborets que portem la Pepita i la Núria poden seure. Anem amb la família Gispert. L'Aiguader¹⁵ va en un altre compartiment.

A Narbona canviem de tren i seiem tots cap a Perpinyà i arribem a Port Vendres a les 8,53.

Sort de les habitacions retingudes la vigília podem acomodar-nos amb els Gisperts. Amb les provisions que portem uns i altres i una sopa que ens donen a l'hotel i el pa, improvisem un sopar, amb formatge, mantega, confitura de marrons i llet condensada, regat tot amb un excel·lent vi de Banyuls que ens retorna.

A quarts d'onze anem a dormir. Amb nosaltres dorm la nena Mª Teresa Gispert perquè tots ells haurien estat estrets en els dos llits.

10 Pere Mias i Codina (Lleida 1880 - Montpeller 1941). Politic i advocat. Tinent d'alcalde de Lleida, diputat provincial per Borges. Conseller d'Agricultura i Economia de la Generalitat, precedint en aquest càrrec Joan Ventosa i Roig.

11 Joan Casas i Petit, redactor de La terra, òrgan rabassaire. Va ser cap d'Interventors municipals durant la guerra.

12 Pompeu Fabra i Poch (Gràcia 1868 - Prada del Conflent 1948). Gramàtic i lexicògraf. Personalitat prou coneguda dins de la cultura catalana.

13 Antoni Escofet i Pascual (Vilanova i la Geltrú 1880 - Mèxic 1951). Alcalde de Vilanova i la Geltrú el 1934 i també el 1936. Gran amic de Joan Ventosa i Roig, compartí amb ell moments difícils amb motiu dels fets d'octubre de 1934, que motivaren el seu empresonament al vaixell *Uruguay*. Amb la desfeta de la guerra residí a Banyuls, i d'allà embarcà junt amb esposa i fill en el *Nyassa*, el 1942. La filla Mercè, el gendre Jaume Anton Aiguader i la néta Elisabet l'havien precedit al *Quanza*.

14 Joaquim Bilbeny i Bosch (Mataró). Comerciant i polític d'ERC, fou membre de l'executiu central i elegit diputat al Parlament català el 1932.

15 Jaume Aiguader i Miró (Reus 1882 - Mèxic 1943). Politic, metge i periodista català. Fou fundador d'ERC, alcalde de Barcelona (1931-1935), diputat a corts constituents i ministre de Treball. La forma del seu cognom era, originàriament, *Aguadé*. Casat amb la pintora Carme Cortés i Lladó.

17 d'octubre - divendres

Ens llevem i esmorzem cafè amb llet i, després de fer enviar l'equipatge al moll, anem amb en Gispert pels bitllets.

Despatxem la nostra documentació amb la policia, i ens diuen que hi ha passatges de segona per a Oran, però no ens diuen que manquen cabines i que caldrà dormir a coberta.

Prenem les segones, 900 fr., amb en Gispert. Passem la visita duanera dels equipatges i anem seguidament a l'estació per rebre l'Alcàntara i en Balart amb les seves mullers, que havien fet nit a Perpinyà, acompanyant-los a fer les mateixes diligències nostres. Canvio bitllets francesos per marroquins.

Fem preparar els dinars en un restaurant al costat del port, i mentre la Pepita i la Núria fan algunes compres, jo m'entaulo davant un vermut i començo a omplir postals per a tots els amics i parents a França i Espanya i carta per a la Xita.

Dinem bastant bé i anem a l'estació del port per embarcar.

Fem pujar els equipatges i muntem nosaltres en el *Gouverneur Général Cambon*, vapor d'un tipus semblant als nostres correus de Mallorca i que, entre soldats i passatgers, porta més de 700 persones d'excés. Els nostres equipatges de mà els empilem al peu de l'escala, i amb una propina, ens assenyalen seguidament el lloc de les nostres *ichaises* *longues* que ens han de servir de *icouchettes* i cabines.

Ens diuen que a la nit preparen el menjador amb matalassos per a les dones i això em deixa tranquil. Mes tard, l'Aiguader em diu que hi ha disponible una *icouchette* d'un *igarçon* que la lloga per 250 fr. Encara que em raca pagar aquest suplement, em decideixo pel consell d'en Gispert que no vol que m'exposi a un refredat.

A entrada de fosc, el *Cambon* aixeca les àncores i, recolzats a la barana del mateix, comencem a veure desfilir davant nostre la costa de Banyuls, Cervera i després Port Bou i altres pobles catalans del litoral. Amb el Justus Perthes a la mà, anem identificant els pobles, consultant a vegades amb l'oficial de guàrdia.

Amb emoció veiem passar les costes catalanes, que feia prop de tres anys que no vèiem i que segurament tardarem temps a reveure.

Ens criden per sopar i ens entaulem amb la gana endarrerida davant d'un àpat de carn, peix i pa a discreció.

Després de sopar, tornem a coberta. La mar continua com si fóssim al juliol, el vaixell no balla gens i tots estem tranquils com si estiguéssim a terra sense senyals de mareig. La Mercè Escofet,¹⁶ amoïnada amb la petita (5 mesos) que no vol callar. La Pepita l'ajuda a entretenir-la.

Passem la Costa Brava i comença la de Llevant. La major part se'n van a dormir i jo em quedo un parell d'hores més perquè tenia interès a veure Barcelona i el far de Vilanova. Prop de la 1, quan es distingeix perfectament el resplendor dels llums de Barcelona, em retiro també perquè tenia por d'agafar fred. Ho faig amb recança perquè el far de Sant Cristòfol m'hauria fet l'efecte del comiat dels nostres fills i nét de Vilanova.

Els que hem sortit de Montpeller per embarcar, som ña més dels de casa- els següents:

Família Gispert: Dr. Josep Gispert; Montserrat, esposa; M. Teresa, 11 anys; Jordi, 9 anys; la petita Montserrat, 7 anys, que li diuen Betty per la semblança amb l'artista.

Manel Alcàntara, amb la seva muller Laura Verdier.

Joan Balart, amb sa muller Apol·lònia Mariné.

¹⁶ Mercè Escofet i Mercè (Vilanova i la Geltrú, 1913), casada amb Jaume Anton Aiguader i Cortès. Era filla del que fou alcalde de Vilanova Antoni Escofet i Pascual (Vilanova 1880 - Mèxic 1951).

Jaume Aiguadé, amb sa muller i la filla Núria.

Jaume Anton Aguadé,¹⁷ amb la muller Mercè Escofet, i la petita Elisabet.

Maria Macià,¹⁸ amb les nebodes Eugènia i Teresa Peyrí.

Total: 21

Més tard, s'ajunta a Casablanca en Cervera¹⁹ de Lleida, que sortí més tard de Montpeller i anà a embarcar-se de Marsella a Oran.

En llevar-me pujo a coberta. Ens trobem prop de les goles de l'Ebre. Després d'esmorzar, cafè que complementem amb llet en pols que portàvem, tothom puja a coberta. Passem per davant Vinaròs, Castelló... El turó de Peníscola, darrer refugi del Papa Pere de Luna, es destaca aïllat sobre el mar com una illa. Sagunt, amb les xemeneies dels alts forns.

Com que tallem diagonalment el golf de València, ens allunyem una mica de la costa i, passat migdia, passem davant dita ciutat de la qual distingim només els campanars. A la tarda ens apropem al Cap de la Nao i seguim la costa trencada amb els seus roquissars esquerps. La vista del turó aïllat de Montgó ens recorda els versos de Verdaguer en la "Balada de Mallorca":

*...Montgó, els peus a l'aigua
i els núvols al front.*

També, en passar nosaltres, tenia el front coronat d'un turbant de núvols.

Ens diu el comandant que per allà mitjanit deixarem les costes d'Espanya per creuar de dret sobre Oran.

L'animació entre els catalans és gran i potser una mica forçada. Tots estem satisfets de deixar la França on, de fet, hem estat presoners durant dos anys i mig, però el sentiment de deixar enrere éssers estimats s'accentua a mida que ens allunyem. La Pepita i jo procurem no parlar-ne per por que ens guanyi l'emoció, però, sense adonar-nos-en, el record de tots ells, i sobretot dels dos petits, ens puja a la boca. Ens deu enyorar el Jordiet? Que dirà l'Abelet?

Quan se tenen els fills, ens sembla impossible que hi pugui haver un altre amor semblant, però quan vénen els néts, ens omplen tant, que sembla com si fossin dos vegades fills. En fer-los una carícia, a mi em fa l'efecte com si la fes a la vegada a tots els fills.

18 d'octubre

Hem passat bé la darrera nit a bord del *Gouverneur Général Cambon*. Ens llevem de bona hora i pugem a coberta. Fins al cap d'una hora no comencem a veure les muntanyes de la costa africana. Les d'Espanya han desaparegut del tot.

Els passatgers s'apiloten a prop per contemplar la nova terra i alguns passatgers que ho coneixen ens donen detalls a mida que ens apropem. Aviat es divisa Oran amb ses construccions modernes i el seu cinturó de muntanyes que constitueixen la seva defensa natural.

17 Jaume Anton Aiguader i Cortès (Barcelona 1914 - 1972). Metge i escriptor. Fill de Jaume Aiguader i Miró. A l'exili publicà diversos textos sobre temes mèdics, i col·laborà assíduament, entre altres, a la revista *Quaderns de l'exili*.

18 Filla del President Francesc Macià.

19 Probablement es tracta de Ramon Cervera i Piñol, escriptor i regidor a Lleida, mort el 1977.

Atraquem al port i es desembarquen els equipatges que són visitats lleugerament per la Duana. La policia visa la nostra documentació sense posar-nos dificultats. El Dr. Tussó,²⁰ avisat per Gispert, ens espera i ens ha buscat allotjament, cosa difícil, perquè la ciutat està plena de gent.

Ens inscrivim a l'Hotel,²¹ en una habitació, posant un llit de campanya per la Núria. Un dels expedicionaris, l'Aguadé, dona un petit espectacle perquè creu que els altres li prenen el lloc. Faig com qui no s'entera dels exabruptes, i amb els Gisperts, Balart i Alcàntara, anem a una "rôtisserie" que ens han recomanat, on fem un dinar esplèndid amb entremesos, sopa, un plat de "bonito" que ens sembla glòria, un bistec monumental, amb postres i cafè. Encarreguem el sopar per a la nit i els companys volen de totes maneres que hi hagi pollastre. No hi tenim res a dir, però mentre ells estan tranquils perquè no han deixat ningú al darrere, nosaltres sentim recança perquè recordem els treballs per poder menjar que tindran. Quina llàstima que posin tantes dificultats a la tramesa de menjar! Amb quin gust hauríem gastat els diners per enviar-los llegums, greixos, embotits...!

Com que és diumenge, totes les botigues són tancades. Després de dinar anem a l'agència a buscar els passatges per a Casablanca i perquè cuidin de facturar els equipatges. Després m'arribo a l'estació, on trobo el moro que havia pres els bagatges de mà esperant-me tranquil·lament. Li pregunto per què no els ha deixat a la consigna i em contesta tranquil·lament que esperava que li digués. El barra havia fugit amb les maletes sense esperar instruccions, precisament per tenir excusa d'estar unes quantes hores ocupat i reclamar-me una propina més grossa. És un dels trucs acostumats amb els estrangers.

Mentrestant la Pepita i la Núria han anat a córrer una mica la ciutat i han comprat un sac guarnit amb pell de gasel·la bastant bonic i a un preu raonable, per no haver d'anar sempre amb bosses de roba a la mà que resulten una mica ridícules.

La majoria dels rètols són de noms espanyols i el castellà es parla més que el francès. La Núria ha entrat a comprar postals i l'amo de l'estanc li pregunta en català: "–Que se li ofereix?" Es deia Serra.

Tota l'Algèria s'ha colonitzat pels franceses mercès als treballadors espanyols que a la província d'Oran són la majoria. És una demostració més de l'estupidesa dels governants espanyols, que, mentre s'entestaven a aguantar possessions de l'altra banda del mar, abandonaven la costa d'Àfrica que tenim a l'abast de la mà.

Després de passejar una mica, anem a sopar. Encara que el menjar és de primera, no ens fa la il·lusió del dinar perquè ja estàvem satisfets del matí.

Entrem en un cafè i resulta que, un quart mes tard, ens fan aixecar perquè a les 10 tanquen a tot arreu des de la guerra.

Acordem anar-nos-en a dormir.

20 Tomàs Tussó i Temprado (Sarinyena, 1892 – Mèxic, ??). Militant obrer i metge. Membre de la Federació Comunista catalanoblear i més tard del BOC. Passà després al POUM, en representació del qual fou conseller d'Higiene i Sanitat de l'Ajuntament de Barcelona durant la Guerra Civil.

21 En blanc a l'original.

10 d'octubre

A les sis tocadres deixem l'hotel i un moret ens porta un parell de maletins a l'estació. Quan ja boi hi érem, ens adonem que ens hem deixat els dos tamborets. Hi fem anar el nostre acompanyant, però allà no se'n fien i a l'últim hi ha d'anar la Núria, que s'ha de fer un tip de córrer.

Gràcies al moro dels equipatges, trobem un vagó amb llocs reservats. Amb els Gispert ocupem un departament, mentre en Balart i l'Alcàntara n'ocupen un altre. Les segones són de bon material i el preu no es car: 375 fr. fins a Casablanca.

Comencem a travessar el departament d'Oran, que a estones ens recorda paisatges castellans i aragonesos, però més treballats que aquests últims.

La flora es molt semblant a la nostra i la palma d'escombres regna en els erms. Grans hisendes per produir blat, després extensions de vinya conreada a màquina a línies molt separades, però plantades espesses, de manera de poder treballar-les amb animals. En general són mes ben cuidades que les de França.

Travessem molts pobles coneguts de nom per la història de la conquesta: Sidi-bel-Abbes, Taza, punt de confluència de les rutes del Marroc, Alger i Zara, i, per tant, mercat important. El tren puja ràpidament les serres descrivint forces corbes i el paisatge és variat i pintoresc. Les construccions europees alternen amb els aduars fets de barraques de fang i canyes i voltades de figueres de moro. Algunes tribus de nòmades, amb cabres, camells i bestiar, acampen en tendes.

Dinem al tren, un menú acceptable i una gana exemplar.

A les quatre de la tarda arribem a Ujda, frontera amb Marroc. Baixem del tren, amb la corresponent murga de Duanes, agreujada pel canvi de monedes.

Mentre esperem els registres, un empleat em pregunta la quantitat de diners que porto. Li ensenyo i em diu que els bitllets de 5.000 fr. no poden sortir. Se me'ls queda mitjançant un rebut i em diu que a Casablanca segurament me'ls canviaran.

Quan anem a visar els passaports, la policia hi troba a faltar la data de l'autorització. Se'ns queden els papers amb la consegüent angúnia de tots. Resultava que, mentre que donava per bo el visat d'un, no n'acceptava d'altres de la mateixa família. Jo estava *escamat*, perquè en realitat el nostre nom no figurava en la llista dels autoritzats.

Fins a les set férem tres viatges i a l'últim digué que ho havia consultat i a última hora ens els segellà tots.

Mentrestant havíem sopat en un restaurant proper, on férem, a més, provisió de pa i d'ous durs.

Ujda és una població nova, amb grans avingudes per on circula poca gent. Ens cridaren l'atenció les rengles de garrofers plantats com arbres d'ombra en alguns passeigs.

Durant la nit és impossible dormir, perquè anem massa justos i a les dues, per matar el temps i la gana, sopem pa, ous durs, dàtils, figues i sardines en conserva.

20 d'octubre

En fer-se de dia, esmorzem ous durs, pa, fruita seca. El paisatge es de planures. Hem passat Fez i Mequinez de nit, sense veure gran cosa dels vergers que l'envolten.

Les tribus nòmades abunden més i es veuen aduars molt poblats però amb cases miserables. Els camells sovintegen i donen una nota exòtica al paisatge. Les figueres de moro i les atzavares abunden i ningú diria que són importades del país on anem.

A Rabat, que té l'aspecte d'una gran ciutat, veiem l'Atlàntic. Tots desitgem arribar a Casablanca i estem cansats del tren.

Prop del migdia arribem i a l'estació ens esperen en Calvet,²² l'Esclasans²³ i altres amics. Jo em cuido de fer portar els equipatges a la consigna i mentrestant els altres agafen els cotxes disponibles. Amb en Calvet, que m'ha fet reservar una habitació, en trobem un que ens porta a l'Hotel Parc Lyautey. Allà ens diuen que hi ha un sol llit a l'habitació i que no hi ha manera de fer-hi posar un catre.

Deixem les maletes i amb el mateix carruatge anem al restaurant Tabari's, on mengem tota la nostra estada. Ens costa 15 fr. el cobert, les racions són abundants i hi ha sempre sopa o entremesos i un plat de carn o peix, acompanyat de verdura o pastes. Les postres són el mes magre, només hi ha confitura de figa seca o raïm, que és molt bo, o meló, que acostuma a ser molt dolent. Pa i vi, bo i a discreció.

A la tarda anem a casa en Casanellas,²⁴ delegat dels catalans, i em diu que estiguem tranquils, que embarcarem tots, però que sobre la qüestió del pagament no ens pot dir res, ja que és qüestió de resoldre-ho amb en Villarías.²⁵

Anem a passejar una estona amb la Pepita, encara que està rebentada de la mala nit passada, i després de sopar fem cap a l'hotel i ens acomodem tots tres en el llit molt ample.

21 d'octubre - dimecres

Surto aviat de casa en busca del Banc de France i passo fins a prop del migdia. Resulta que aquest Banc ja no existeix, encara que la guia que he comprat el porta, i que està fusionat amb el Banc de l'État du Marroc.

Torno a veure en Casanellas i li explico detalladament el que es refereix als passatges que jo havia cobrat, perquè sospito que, amb més o menys bona intenció, s'ha fet una llegenda com si acabés de cobrar o la broma no m'hagués costat més de 5.000 fr. de despeses, sense comptar-ne altres tants que em queda a deure el SERE.²⁶

Mentrestant anem coneixent la ciutat que honora els colonitzadors francesos. El seu pla és molt racional i fuig completament del sistema quadriculat que desgracià l'Eixample de Barcelona i les ciutats argentines. Grans avingudes que canvien a vegades de direcció amb arbres disposats en una sola renglera al mig o dues als costats. Places fetes naturalment, és a dir, per l'encreuament

22 Màrius Calvet Arce. Crític de Ràdio Associació de Catalunya i del diari *L'instant*. Traductor de United Press International.

23 Joan Esclasans i Milà fou alcalde de Vilafranca el 1931.

24 Joan Casanellas i Ibars (Barcelona 1904 - 1986). Advocat i polític. Fou tinent d'alcalde a Barcelona, diputat al Parlament català i a les Corts de la República per ERC. Detingut el 18 de juliol del 1936 quan viatjava en tren cap a Madrid, fou condemnat a mort però finalment bescanviat amb Josep Mª Milà i Camps.

25 Gregorio Villarías López (Santoña 1883 - Acapulco, 1946). Polític radical-socialista. Fou diputat a Corts i governador civil de Burgos. Durant la Guerra Civil comandà diverses agrupacions de milícies. Fou delegat de la JARE a Casablanca.

26 Servicio de Evacuación de Refugiados Españoles. Creat al febrer del 1939 i dirigit per Juan Negrín. Organitzà diversos embarcaments cap a Amèrica, com ara els dels vaixells Sinaia, Ipanema i Mexique.

d'avingudes i carrers i tot molt net i arreglat. El parc i la plaça Lyautey, grandiosos i dignes d'una ciutat d'un milió d'habitants. Al votant de la mateixa s'hi troben Correus, Ajuntament, Banc del Marroc i tota una sèrie d'edificis públics, d'estil moresc modernitzat. Uns quants carrers centrals o avingudes reuneixen les principals botigues i comerços. En canvi, les de queviures són relativament escasses i fins que vaig descobrir el mercat central, hi havia moltes coses que no sabíem on comprar-les. Les botigues de menjar no reflecteixen la netedat dels carrers, ans al contrari, estan envaïdes de mosques fastiguejant de veres, inclòs les confiteries, que amb tot i les ganes que en tenim no varem tastar.

Del 22 al 29 d'octubre

Quan anàvem cap a Casablanca, desitjàvem estar-hi un parell de dies per descansar. Ens tocà passar-hi mes d'una setmana i no ens dol, en primer lloc perquè ens permeté descansar a tots i especialment a la Pepita, que els darrers dies a Montpeller deixaren aixafada, encara que l'ajudesin a arreglar maletes i equipatges. La preocupació constant pel menjar, per poder combinar una menús acceptables, a base quasi exclusivament de verdures, era una cosa més esgotadora que el mateix treball de fer el menjar. Per això vaig agafar-me amb tant interès la possibilitat de marxar, malgrat el sentiment de la separació, perquè temia que acabés posant-se malalta d'esgotament nerviós.

Canvi de moneda. A Port Vendres havia canviat ja 5.000 fr. francesos per altres tants del Marroc, però la resta, així com els d'Algèria, no tenien curs al Marroc i la gent els mirava amb desconfiança.

El Banc del Marroc em canviaren els fr. francesos i algerians, però no em volien negociar els 5.000 fr. que quedaren a Ujda. Després d'una mar de negociacions i dient-los que m'eren necessaris per pagar el passatge, me'ls canviaren pagant 25 fr. de comissió i explicant-me que era la primera vegada que feien semblant operació, perquè era una cosa llarga i enutjosa. En fi, vaig sortir-ne bé, sentant a la vegada un precedent per a molts d'altres que es trobaven en el meu cas.

Els passatges. Als tres o quatre dies, en Calvet m'avisava que calia concretar la quantitat que estava disposat a pagar pels tres passatges. Vaig fixar-la en 5.000 fr. Al vespre em digué que en Villarias no ho acceptava, ja que sabia que tenia cobrats els passatges a Veneçuela. Vaig fer-li els comptes, i resultava que, descomptant 4.500 fr. que m'havien de donar pel passatge de Montpeller a Casablanca, els 5.000 fr. que em costà de viatges i estades a Marsella, per a cobrar-los, i els 5.000 que em devien de pensions i finalment el passatge que la JARE²⁷ no havia pagat en sortir, quasi em devien diners o almenys que pagava amb diners procedents d'ajuts familiars. Se'm digué que els altres (alguns només) pagaven quantitats superiors, però això no demostrava altra cosa, sinó que aquests companys eren més rics que jo. En fi, vàrem matar-ho per 7.000 fr. entre els tres, això m'obligà a reduir el que volia deixar a l'Isidre i l'Abel en previsió a futures complicacions.

Em donaren un volant per a dos primeres, per a la Pepita i la Núria, quedant enlaire el meu passatge, amb el qual vaig donar-me per satisfet, ja que ja suposava que no em deixarien a coberta.

El barri moro. El barri moro antic, Medina vella, és l'antiga ciutat de Casablanca ñtraducció de Dar-el-Beida- i està constituïda per un laberint de carrers i carrerons, estrets, irregulars, bruts, amb prolongacions laterals de culs de sac, que, a manera de tentacles, s'introdueixen dintre les cases on tenen aquestes les entrades.

27 Junta de Auxilio a los Republicanos españoles, fundada a França al juliol de 1939 per la Diputació Permanent de les Corts republicanes. Hi eren representats tots els partits menys el PCE i el PNV. Creada en oberta oposició al SERE, i liderada per Indalecio Prieto.

Un rengle de botigues, petites, formades per una sola habitació, que venen articles del país, sobretot treballs de cuiro, babutxes, cinturons, catifes, metalls repujats, etc., alternen amb els cafès àrabs i tendes de queviures i lllaminadures, boniques i ben presentades, però recobertes de veritables eixams de mosques.

Per aquells carrers estrets, mig obstruïts pels venedors ambulants, circula una multitud heterogènia, formada per estrangers badocs, moros i mores amb criatures, complicat tot plegat per algun ciclista que s'entesta a córrer entre mig de la gentada que camina a cops de colze.

Hi ha ciutat mora nova, edificada prop del palau del sultà. Els carrers són més amples, però conserven el tipisme moro. Places i carrers amb porxos i botigues de tota mena. Rengles de sastres asseguts a terra al carrer, amb una màquina de cosir Singer o d'altra marca semblant. Per a no faltar-hi res, les mosques abunden tant com en la ciutat vella i el curiós és que vénen menys europeus que en aquesta última.

La porqueria abunda igualment, perquè el moro troba la cosa més natural del món fer les seves feines en el primer racó que se li presenta o senzillament a la vora d'un pati a la vista de la gent. Que les dones ensenyin la cara es considera com una immoralitat; en canvi, no donen importància a ensenyar el cul i *todo lo que Dios les dió*.

Les mores abunden per tota la ciutat, tant mora com europea, amb la cara tapada quasi totes les casades. Altres, destapades del tot i amb un *rebozo* que els tapa només la barba. Les que són guapes, dissimuladament, deixen caure a vegades la roba que tapa la cara, que recullen tot seguit. És quelcom semblant a les dones de casa nostra 40 anys enrere, és a dir, quan les faldilles tapaven els turmells, que per fer patir ensenyaven un parell de dits de la *pantorrilla*. Demostració que tot és qüestió de costums, perquè ara ensenyen els genolls i ningú en fa cas.

Els moros pobres, que són la immensa majoria, van espellifats i plens de sets. Pel que sembla, l'art de sargir els estrips, no ha arribat encara als fills del Profeta. El moro es posa una gil·laba o uns pantalons i els porta fins que no en queda un tros. Encara que hi hagi més forats que roba, no hi donen cap importància i a vegades es veuen moros vestits amb vertader luxe però amb sets monumentals que es feren la vigília. En comptes de cosir-lo, el donen a algun criat, el qual tampoc es preocupa de fer-lo arreglar.

Els paquets. Una de les preocupacions que teníem era la d'enviar paquets de menjar als que quedaven a França. Aviat veiérem que les nostres il·lusions sobre aquest punt quedarien fallides en bona part. Només autoritzaven remeses als parents i un sol paquet cada dos mesos, de 5 quilos de pes. Les farines, greixos i altres articles estaven prohibits, és a dir, que l'exportació quedava reduïda a 400 g de conserva en llauna, a peix salat o fumat sense limitació i a fruita seca, excepte els dàtils.

Així i tot, compràrem alguns paquets de farines, purés, i pastes de sopa, però a darrera hora, per por de perdre-ho tot, ja que a la Duana feien obrir els paquets, en prescindírem, acontentant-nos amb peix, ametlles sense closca i figues seques.

El 28 portàrem els paquets a Correus, i haguérem d'omplir una pila de fulls, i després ens trobem que els rebutgen perquè l'embalatge no era prou sòlid. Tinguérem un disgust perquè temíem no ser-hi a temps l'endemà.

29 d'octubre

A primera hora anem a enviar els paquets i tres paquets més de 200 g de tabac. Després vaig al Banc de l'Estat a recollir 60 dòlars, 20 per persona, que ens faciliten al canvi oficial, 45 fr. un dòlar. Alguns n'han comprat al mercat negre fins a 280 fr.

He de fer una cua inacabable. Menys mal que m'entero que el vaixell no sortirà avui. Acabada aquesta espera la Pepita i jo estem rebenats perquè hem passat mes de tres hores drets, entre Correus i el banc.

Com que falta més d'una hora per dinar, em decideixo a llogar un *pessetero* i anem a donar un tomb per la nova ciutat mora que no coneixíem.

A les 12 ens deixem caure al Tabari's, on trobem la Núria. Sort que no havia desdonat l'hotel, perquè n'hi ha d'altres que no han tingut aquesta precaució i avui tindran feina per trobar on dormir. Nosaltres estem tranquils sobre aquest punt, i encara que paguem 200 fr. la setmana i un suplement per la Núria, més el 10% de propina, i estem una mica estrets, tres en un llit, en canvi no hem trobat cap xinxia, cosa excepcional, ja que inclús els hotels de luxe n'estan farcits.

Després de dinar anem amb la Pepa i la Núria a visitar el Museu d'Art Marroquí on hi ha, a més de l'exposició permanent, instal·lats diversos artesans que treballen a la vista del públic. Hi ha treballs de cuir, metall, teixits, etc. molt interessants. En sortir, compro per 35 fr. una cartera bastant bonica, per substituir la que em robaren a Montpeller.

Després la Núria i jo anem a prendre una dutxa calenta als banys municipals, ja que a l'hotel no hi ha hagut manera de banyar-nos.

Després sopem i anem una estona al cafè Majestic per veure si trobem un carruatge per portar-nos demà al port. En acabar anem a passar la darrera nit a l'hotel. Per precaució pago la nit següent, per si cas si ha un nou retard.

Tots aquesta dies, amb tot i estar *rigorosament prohibit* rentar roba a les habitacions, nosaltres, igual que tothom, fem bugadeta estenent la roba durant la nit.

30 d'octubre

A quarts de sis em desperto i faig varies cartes, recomanant els nois. En contesto una a l'Abel, ja que el dia abans me n'entregaren una d'ell amb vuit dies de retard.

A les vuit vaig a Correus a tirar les cartes i en recullo una altra a la iposte restante de l'Abel. Com que el cotxe que esperàvem no ve, agafo un xicot i el faig venir per portar-nos la màquina d'escriure que vull portar amb mi, perquè l'altre dia m'hi donaren una trompada, i els sacs de mà. Pel camí passo per l'agència dels vapors, per veure si realment sortim avui. A la plaça de França trobem un cotxe mig ocupat que va a la Duana, on jo havia deixat els bagatges dos dies abans, llogant una camioneta que em costa 120 fr. Resulta que anava a la Duana d'arribada. Prenem un altre moro i a l'últim arribem allà on hi ha el despatx de bagatges i bitllets, amb una acumulació de gent i maletes fantàstica. Al cap d'una hora ens revisen els equipatges, que no fan obrir, i com que ens quedaven 1.200 fr. que voldria enviar als nois, provo de sortir per arribar a la *Poste*, però no m'autoritzen. Fem, mentrestant, la cua de la taquilla on han de donar-nos els passatges que ja tenim pagats, després de comprovar que estem inclosos entre els autoritzats a sortir i en el *navicert* anglès.

A migdia ens diuen que anem a dinar i tornem a la tarda. Encara que la cosa ens *escama* una mica, sortim, i amb en Gispert i altres amics anem al Chat Noir, restaurant que té fama de servir bé i abundantment. El dinar no correspon a la fama.

Trobo allà un jueu, que és cap d'una de les colles que han d'embarcar en el *Nansa*, vapor fretat per l'HICEM,²⁸ i s'ofereix a fer els girs pels nois. Li deixo 1.000 fr. pels girs, recomanant-li, però, que trigui un parell de dies a fer-ho per si cas es retardava la sortida.

Pago el dinar a dos companys que han acabat els diners, vaig a Correus a tirar una carta que creia que seria la darrera des de Casablanca, i després de prendre un cafè, tornem al port, on ens espera una tarda d'angúnia que recordarem sempre.

En començar a repartir els passatges, resulta que molts no estan compresos en les llistes i no cal dir l'angúnia nostra fins que ens donen la conformitat. Quan aquesta arriba, i com si ens traguessin una muntanya de sobre, respirem, i anem amb la Pepita a prendre un *orange-crush* en un bar moro.

En tornar, i quan volem entrar al vaixell, resulta que la dona d'en Balart és de les que s'han descuidat d'incloure a la llista. Mentre en Calvet, i sobretot en Casanellas, fan tota mena de gestions per a solucionar el conflicte, pugem a bord i deixo la Pepita i la Núria en una cabina de 1^a. Després aconseguixo que les canviïn per una altra amb vistes al mar.

Jo m'enquibeixo en una de 3^a, en la qual hi ha en Soler Bru, del Parlament català, Casas, diputat per Sevilla, i el seu fill. Em toca una llitera alta, cosa que prefereixo, perquè si ets a baix i el de sobre es mareja, et toca aguantar els vòmits del veí.

Tornem a coberta. L'espectacle dels que estan a terra sense poder pujar és punyent. La major part han esgotat els recursos i la perspectiva de quedar abandonats en una població on no tenen relacions, i d'acabar en un camp de concentració, és per desesperar els qui ja tenien la seguretat de marxar.

Entre els que queden a terra hi ha l'Alcalà Zamora²⁹ amb la família, en Pere Velasco,³⁰ company a les Constituents, amb un fill semiparalític. Al coronel Guarner³¹ també li han negat la sortida i és un dels que perilla d'ésser reclamat, per ser conegut com a republicà i maçó.

Deixem les nostres mantes, ja que no convé que s'allunyïn del vaixell i els fem baixar menjar. El capità del *Quanza* es conforma a demorar la sortida. Aquesta espera costa 120 mil fr. diaris.

Sopem al vaixell, millor del que pensàvem. Ens donen sopa, carn, peix i postres al sopar, amb un vas de vi.

Continuen després de sopar les gestions per embarcar els que queden. A en Balart i altres se'ls arregla perquè només era qüestió d'error de noms i van entrant al vapor, altres queden tota la nit a terra.

Continua la tragèdia dels de terra. Les autoritats franceses donen tota mena de facilitats, però el comandant del *Quanza* diu que no vol conflictes amb els anglesos i que no està disposat a admetre ningú que no estigui comprès en el *navicert*.

28 Organització creada el 1927, amb l'objectiu d'ajudar a emigrar els jueus europeus.

29 Niceto Alcalá Zamora y Torres (Priego 1877 - Buenos Aires 1949). Polític i jurista. Fou ministre de Foment (1917) i de Guerra (1922). President de la República (1931-1936).

30 No n'hem pogut localitzar dades biogràfiques.

31 Vicenç Guarner i Vivancos (Maó 1893 - Mèxic 1981). Militar. Era professor de tàctica a l'Escola Superior de Guerra de Madrid quan Companys el cridà per ocupar el càrrec de cap dels serveis d'ordre públic de la Generalitat, destacant-se a Barcelona en la repressió de l'alçament de 1936. Sotssecretari de la Conselleria de Defensa (agost 1936), cap del front d'Aragó (1937), director de l'Escola Popular d'Estat Major (1938) i agregat militar a la legació d'Espanya a Tànger. Exiliat al Marroc, fou detingut per la Gestapo i es salvà de la deportació a Espanya per la intervenció del general francès Vergès, antic professor seu.

Puja l'Alcalà Zamora amb la família i se li dediquen uns aplaudiments que sorprenen els francesos, que no saben que és un expresident de la República. A mi, com a la major part d'emigrants, ens inspira més llàstima que simpatia. Quan puja a bord està moralment desfet.

En Guarner també aconsegueix embarcar, cosa que celebro, perquè és dels que més han treballat per arreglar els nostres papers.

Dinem sense postres, però amb racions abundants. El que més trobem a faltar és el cafè. Al migdia no hi ha postres. La Pepita i la Núria mengen esplèndidament a primera; entremesos abundants i escollits, pollastre, llagosta segons els dies, dolços, fruita, etc., de manera que sempre han de deixar alguna cosa al plat.

A la tarda ens donen a tots el te, que per nosaltres consisteix en te amb llet, pa i mantega: tot a discreció. Tant en el té com en l'esmorzar del matí, els primers dies fem un consum de mantega extraordinari, ja que pot dir-se que feia 5 anys que no n'havíem tingut a discreció. Als pocs dies, però, ja estem saturats.

Fins a última hora de la tarda han continuat les negociacions perquè pugui embarcar tot-hom. El comandant diu que esperarà fins al vespre. S'han creuat telegrams amb Mèxic, Consolat del Brasil, Resident francès, etc. Per precaució s'han avisat una trentena de suplents. A darrera hora s'ha arreglat tot, menys el lloc d'unes dones i criatures, ja que els suplents no volen abandonar el vaixell. Tot es soluciona i, finalment, aprofitem la vinguda d'un policia francès molt amable per enviar una altra carta a Montpeller i al Joan i la Xita.

M'he trobat 100 fr., i com que a bord no valen res, envio un moro a comprar una cadira o *chaise-longue*. El meu exemple és imitat per molts i així es compren unes dotzenes de cadires, molt dolentes, perquè estan fetes amb fusta tendra i plena de grops, que es trenquen al més petit cop. Aquestes potineries no les fem a casa nostra i ni el cadiraire més despreocupat posaria a la venda una cosa tan dolenta.

A quarts de 9, acaben de pujar els que queden, entre els aplaudiments de tots plegats que teníem el cor estret per por que haguessin de quedar-se a terra. Mentre en Casanellas feia impossibles per solucionar les coses, se sentien tota mena de comentaris estúpids, sobretot per part de moltes castellanès. Unes donaven la culpa als catalans vinguts de Franca, altres volien resoldre-ho a la tremenda tirant els suplents al mar, etc. No tenen cura i és verdaderament tràgic que nosaltres ens hi trobem lligats.

A les 9 els remolcadors treuen el *Quanza* del moll, entre els aplaudiments dels passatgers, dedicats especialment als funcionaris francesos que s'han portat admirablement, donant-nos tota mena de facilitats.

La Pepita, junt amb la Mercè Escofet i jo, recolzats a la barana, veiem allunyar-se els molls, la ciutat, la costa. La satisfacció de sortir està entelada pel record dels que queden i els ulls se'ns mullen pensant en ells.

1 de novembre

Tots Sants, que passarem altra vegada sense panells. És dia assenyalat per emprendre el viatge.

Em desperto i llevo abans de les 6 i rodo tot esperant l'esmorzar, contemplant el mar que està molt PLA.

Pels menjadors, a tercera, van diversos torns. Jo m'havia inserit al primer, però per fer-ho coincidir en el possible amb la mateixa hora de menjar de les primeres i poder estar mes estona

amb els de casa, em passo al segon torn. Esmorzo a les 7,30, dino a les 12, bereno a les 4 i sopo a les 7.

El menjador de tercera està a la proa, hi ha 10 taules en les quals hi caben unes 10 persones. Les quartes mengen al mateix, a més del menjador que hi ha al centre del idortoirí, on es troben les lliteres en un mateix departament. Així com en les cabines de 3^a hi ha lavabo, les quartes han de rentar-se en un lavabo comú annex als vàters.

Després d'esmorzar, cafè amb llet amb pa i mantega a compliment, vaig al departament de primera. La Pepita, sense senyal de mareig, igual que la Núria, van a esmorzar -cafè amb llet, pastes, mantega, confitura i menjar de forquilla, si volen-, i després anem caminant una estona pel vaixell.

Tenint en compte la forma en què anem les famílies dividides entre tercera i primera, o entre segona i quarta, es prescindeix del rigorisme d'altres vaixells i les classes *inferiors* es barregen amb les primeres. El pont baix de primera és el punt de reunió, però quan hi ha massa gent anem al pont superior, encara que hi ha un rètol dient que està reservat pels passatgers de primera. Això sembla que molesta una mica els passatgers de primera que no són de la colla, i el que és més trist, es diu que alguns dels emigrants que els ha tocat anar de primera també es dolien que la *xusma* pugui en aquests llocs privilegiats. Aquests últims no es recorden que, si ells van de primera, ho deuen precisament a la *xusma* que concedí càrrecs als marits.

A migdia fixen la posició del vaixell i les dades de navegació que hi ha a cada classe. La posició és: Latitud N. 34° 16,0'. Longitud O. 11° 26'

S'han navegat 196 milles i com que el total fins a Veracruz és de 4.780, en queden a fer 4.584.

El promig és de 13 milles o nusos a l'hora.

Grup d'exiliats a bord del *Quanza*. S'han identificat, per ara, a part de Joan Ventosa Roig i esposa (a baix, a la dreta), Santiago Pi i Sunyer, Teresa Peyrí i Macià, amb la petita Elisabet Aiguader i Escofet als braços, Joan Casanellas i Ibars, Mercè Escofet i Mercè, Pere Pi i Saleja, i els germans Abel i Albert Gassol i Galofré (a dalt, a la dreta).

2 de novembre

Dia dels morts, continua la mar de boleia o bolina. El barco ni es mou.

Veiem alguns dofins i ocells que prenem per orenetes, que segueixen el vaixell.

El menjar millora, ens donen postres al migdia i cafè a la nit. Després de dinar me'n vaig a fer la becaina a la llitera de la Núria i la Pepita fa el mateix a la seva. Com a cura de repòs no es pot demanar millor.

Posició: Latitud N. 35° 22'

Longitud O. 17° 30'

Navegat 307 milles i en queden 4.277.

3 de novembre

La mar està picada i comencen els marejos. La Pepita continua resistint malgrat sentir alguna molèstia.

Fem algunes passejades al voltant del pont i quan està massa enredat de cadires, pugem a la galeria reservada. Pren algunes pastilles de Five.

Posició: Latitud N. 36° 16,5'

Longitud O. 23° 57,0'

Camí fet: 318 milles, en queden 3.959.

Retardem el rellotge una hora i la gent es lleva com sempre, i es troba que ha d'esperar altre tant per esmorzar.

4 de novembre

El mar està més calmat, i els marejats es revifen.

Continuen acompanyant-nos els ocells, malgrat trobar-nos a uns quants cents quilòmetres de Madeira i més encara de les Açores.

Posició: Lat. N. 36° 15'

Long O. 23° 57'

Camí fet: 316 milles. Falten 3.643.

5 de novembre

Mar molt picada, que millora cap al tard, però la gent s'hi va acostumant i són els menys els que es maregen. N'hi ha, però, alguns que no poden resistir i es deixen anar. Altres s'aixequen tres o quatre vegades de taula i han de sortir a coberta, però tornen sempre a la càrrega amb una tenacitat exemplar.

Posició: Lat. 36° 04'3

Long. 36° 54'3

Camí fet: 314 milles. Falten 3.329.

6 de novembre

A les dues de la nit, m'ha despertat el brandeig del vaixell, i a les 5 s'ha fet tan intens, que m'he decidit llevar-me. He aprofitat per banyar-me, però entre el baf del bany i els salts perquè estàvem quasi a la proa vaig tenir la sensació que anava a marejar-me. Vestint-me de pressa després del bany, vaig sortir a coberta. El vent fresc de NO que feia m'esbargí tot seguit, i vaig

DELEGACION DE LA J. A. R. E.
EN MEXICO
DINAMARCA, 84
MEXICO, D. F.

Vapor "Quanza"

Nombre *José Ventosa Roig*

LIQUIDACION

Socorro.....	\$ 100.00
Esposa.....	" 50 -
Hijos.....	" 25 -
Estancia en Veracruz.....	" 15 -
Transporte en la capital.....	" 5
Total.....	\$ 195 -

Companhia Nacional
de Navegacao

Menu

1.ª CLASSE

JANTAR

Consommé Maria Luiza
Sopa Asturiana
— PEIXE —
Filetes de peixe c/ molho de tomate
— ENTRADA —
Galinha á Sevillhana
— LEGUME —
Espargos ao natural
— ASSADO —
Lombo assado
— DOCE —
Pudim de baunilha
— SOBREMESA —
Queijo e Fruta
Chá e Café

Paquete «Quanza»
Bordo, 18 de Novembro de 1941

Darrer sopar

1941 Sortida de Montpelier 16 - Después
" Fort-Saintes divendres 17 - tres
Arribada Gran Sierrense 19 migdia
Sortida " Billuns 20, 7 mati
Arribada Oyda 8 vespre
Arribada Casa Blanca 21 migdia

Sortida Casablanca, després de romandre
mes d'un dia al barco, el divendres, 31
a les 9 vespre.

Programa

el Veracruz el 18 No. DO
el Mexic el 20 No.
fiesta de la revolucio
gran manifestacio

Quinteto

1 — Marcha Militar	SCHUBERT
2 — La Letre de Manon	E. GILLET
3 — Verbena de la Paloma (sele. zarz.)	BRETON
4 — Célébre Munuet	I. PADEREWSKI
5 — Alhambra	(p. d.) A. VIDAL

Programa del darrer sopar, amb les anotacions manuscrites que transcrivim a la pg. 39

escapar-me d'estar marejat per primera vegada a la vida, ja que, fins ara, ni l'avió ni el mar m'han pogut fer res.

Les ratxades de vent eren cada moment més fortes i a vegades el pont, que s'estén entre el castell de proa, on tenim les cabines i menjadors els de 3^a, i el pont centre, on hi ha les galeries de 2^a i 1^a, queda inundat en donar una bandada forta. Diversos amics han hagut d'aguantar la dutxa i anar a corre cuita a mudar-se.

No cal dir que hi ha la meitat dels passatges mig marejats i una quarta part, marejats del tot, passant-se el dia estirats a les mandroses o a les lliteres.

A l'hora de menjar, hi ha molts buits a les taules. Molts comencen a dinar però han de fugir a corre cuita. Altres esperen que els amics i familiars els portin la part del menjar, un bistec o un tall de lluç, entre pa.

Situació al migdia: Lat. N. 35° 38'

Long. O. 43° 17'

Camí fet: 312 milles. Falten 3.017

Estem a mig camí de les Bermudes.

El baròmetre puja a la normal 760.

Únicament pot passejar-se pel pont de la banda d'estribord o esquerra, perquè a l'altra, a més dels esquixos continus, no es pot resistir el vent. Abans i després de sopar, ens refugiem a la sala de música i *fumoir* de 1^a, cosa que sembla que fa poca gràcia a algun passatger de luxe. Però com que els nostres passatges han costat igual que els seus, han de conformar-se.

Es diu que s'advertirà als passatgers de 3^a i 4ª que no tenen família a 1ª que s'abstinguin de pujar-hi. S'emportaran un desengany, perquè quasi tots els que hi entren es troben en aquest cas.

La música toca ballables i s'arma quasi cada nit una mica de ball, però les parelles són poques. La Núria balla quasi sempre.

7 de novembre

Contra totes les previsions, el temporal ha amainat i a la matinada els moviments del vaixell són mes petits i no se sent la trepidació de la proa en topar amb l'aigua després d'una oscil·lació.

Es nota seguidament més animació i els marejats tornen de mort a vida. Nosaltres fins ara hem sortit bé i comportant-nos com autèntics *lobos de mar*. La Pepita ja pot dir-se que està fora de perill de mareig, havent aguantat el temporal d'ahir.

Avui ens hem vacunat, encara que només feia un any i poc més que ho estàvem. Sembla que ho exigeixen per entrar a Mèxic. El metge m'ha trobat *flaquinyo*.

Recordem molt que avui és l'aniversari del naixement de la Conxita. Segurament ells també pensaran amb aquest motiu en nosaltres més que els altres dies.

Situació: Lat. 34° 37'8

Long.O. 49° 29'

Camí fet 309. Falten 2.708.

El baròmetre continua pujant: 767. Hem contemplat amb la Pepita la posta de sol, en una mar tranquil·la que ens recorda les voleies del juliol al Mediterrani.

8 novembre

Continua el bon temps. Amb la ventada passada han desaparegut els ocells que ens seguien. Els que havíem pres per orenetes resulten ésser unes palmípedes que neden amb tota tranquil·

litat. Així s'explica la seva presència lluny de terra. El que es veu és que deuen resistir molt la set, o els basta el líquid que els proporcionen els peixos que agafen.

En canvi, han aparegut els barats voladors, que s'aixequen de l'aigua com si fossin ocells. En tocar-los el sol, es veuen platejats, dóna gust veure'ls sortir de l'aigua i volar a un metre escàs, fent salts de més de 20 de llargada.

Avui ha mort un dels companys de viatge que sortí de Casablanca força greu. És de Cartagena i marí. Demà a les 6 del matí l'"enterraran".

9 novembre

Em desperto aviat i surto a coberta a quarts de 6. Trobo prop del castell de proa la caixa del que morí, voltat de molts dels nostres. Poc a poc, va arribant més gent i a les 6 en punt el vapor para un moment i la caixa és hissada i després baixada fins el pla de l'aigua, on l'abandonen amb la corda de il·embragui i tot.

Encara que està llastrada amb un sac de sorra, com que l'aigua triga en desplaçar l'aire de dins, queda nedant fins que quasi la perdem de vista.

Encara que no s'ha fet cap cerimònia, aquest enterrament resulta emocionant. Alguns diuen: "Llàstima dels esforços de la família per pagar-li el passatge!" Jo crec, al contrari, que aquest esforç dels seus li ha endolcit les últimes hores amb la il·lusió de que anava vers la llibertat.

El mar està molt més picat, però la gent s'hi ha anat acostumant. Amb la Pepita passem una bona estona asseguts a la punta mateix de la proa, veient els peixos voladors com salten, i malgrat pujar i baixar força no sent la més petita molèstia.

La posició d'ahir migdia era: Lat. N. 33° 41'6. Long. 56° 24'2

Camí fet: 350 milles. Falten 2.358. És el dia rècord de velocitat i hem fet més de mig camí fins a Veracruz.

Crèiem arribar aquest matí a les Bermudes, però com que hi arribariem a la tarda, es dóna ordre d'alentir la marxa per arribar-hi demà al matí.

La mort del company ha compensat el naixement d'una nena que nasqué el tercer dia d'embarcar, i com que, segons els pares, fou també engendrada al mar a bord de l'*Alsina*, li posaren Maria del Mar.

Posició al migdia: Lat. N. 33° 00'8. Long.O. 61° 32'6

Navegat: 262 milles. Falten 2.095.

10 de novembre

A quarts de cinc del matí, el vaixell està parat i per estribord es veu un far no molt lluny.

Suposo que esperem el pràctic, i com que no crec que aquest vingui abans de fer-se de dia, me'n torno a la cabina, però prop de les 6 m'aixeco. Hi ha alguns passatgers que s'han llevat ja amb el desig de veure la terra, que apareix en direcció a Ponent, formant una costa poc elevada, amb turonets, en la qual es distingeix el verd d'una vegetació bastant densa. A més del far, que continua cremant, es distingeixen algunes cases.

Al voltant nostre, quatre o cinc vaixells de guerra petits, caçasubmarins o guardacostes, amb petits canons i rastells de bombes de profunditat. Són americans i anglesos.

Prop de les 7, es veu el canot que porta el pràctic. Vaig a buscar la Pepita, que s'acaba de vestir, i anem després a situar-nos a proa, des d'on veiem el panorama de la costa. Anem vorejant aquesta, fent moltes esses per esquivar els esculls, molt nombrosos, i segurament les mines sub-

marines, ja que és segur que els anglesos hauran protegit les illes contra possibles incursions dels submarins alemanys.

La costa, poc elevada, està coberta de boscos de pins, xiprers i alguna araucària. Palmeres escampades, entre les quals distingeixo cocoters, bons com plantes ornamentals, però que no poden fructificar en aquesta latitud 5° més al N. que les Canàries. De moment ens donava la impressió que la costa estava retallada formant cales amb l'aigua blavosa que ens recordaven la nostra Costa Brava, després ens adonàrem que estàvem veient una multitud d'illes de totes mides, però petites en general, separades per canals i unides, moltes d'elles, per ponts, per alguns dels quals circulaven tramvies i autos. Multitud de cases i xalets amb les teulades amb pendent per a recollir la pluja, única aigua de què disposen, pintades de blanc. El paisatge era vertaderament hermós amb els racons tranquils, com veritables cales protegides per les illetes i roques que, en projectar la seva ombra damunt de l'aigua, feien prendre a aquesta els matisos mes variats, des del blau cel a l'ultramar, del verd al morat.

Aquest arxipèlag, format per més de 400 illes, moltes d'elles mesurant 5 o 10 m de diàmetre i les més grans arribant amb prou feines a un parell de km, era abans un lloc temut pels marins a causa de les roques mig amagades sobre les quals s'han perdut molts vaixells.

Sense res o molt poca cosa que oferir als vaixells, ja que la producció era poc menys que nul·la, la llei seca americana convertí aquest lloc en l'escollit dels americans que volien emborratxar-se, o senzillament fugir del règim sec. Situades a tres dies de New York, eren el centre d'operacions dels gàngsters i contrabandistes. Això feu conèixer el seu clima excel·lent i les convertí en lloc de moda com a estació d'hivern. Es construïren centenars de xalets i hotels enormes i força lletjos, algun dels quals té cabuda per a 3.000 persones.

El *Quanza* tirà l'àncora a uns 200 m de terra i les autoritats angleses de control vingueren tot seguit a bord a revisar persones i càrrega.

No sé per quin motiu escolliren una dotzena de persones, entre les quals ens trobàvem jo, en Casanellas, el coronel Guarnier i altres, i fórem els primers que interrogaren. A mi, més que qüestions de caràcter personal, em posaren preguntes per enterar-se de l'estat d'opinió a França, situació econòmica, etc.

En preguntar-me què anava a fer a Mèxic, vaig contestar: “-Esperar que vosaltres guanyeu la guerra per tornar a Espanya.”

Em demanaren la documentació que portava, i com que, entre altres coses, vaig ensenyar-los un títol maçònic, extremaren més la seva amabilitat, de manera que, si hagués volgut, no els hauria ensenyat res més, però com que no tenia interès a amagar res, vaig entregar-los també tots els papers que tenia a la cartera grossa. Varen recollir-m'ho a la cabina de la Pepita i no volgueren mirar res de l'equipatge. En canvi, feren obrir inclús els *mundos* de la cala o d'altra gent, sobretot d'alguns jueus alemanys que venien amb nosaltres.

Malgrat haver-hi més de 50 persones per a revisar el personal del vaixell, i tenir a terra un miler més per a revisar i traduir papers, la feina del control durà tot l'endemà fins a les 6 de la tarda, ja que acabaren per interrogar tots els passatgers, o almenys els caps de família.

Així acabà el dia 10, aniversari del nostre casament! Qui havia de dir-nos-ho fa 28 anys, que en aquestes dates ens trobaríem a les Bermudes, camí de Mèxic!

11 de novembre

He escrit als nois a França i al Joan i la Xita a Vilanova perquè així rebran noves nostres més aviat. Si la censura a França i Espanya no les entreté, abans de 8 dies poden rebre per avió aquestes cartes.

A la tarda em retornen tota la documentació. Únicament s'han quedat, demanant-m'ho molt polidament, el *Laissez-passer* que tenia de la Prefectura de Montpeller.

Després de sopar, s'armà el gran ball i potser per la satisfacció de reprendre el viatge l'endemà, hi havia la gran alegria. A mes dels balls corrents es balla el "tiro-liro", ball portuguès que dirigien varis oficials del vaixell, també ballaren la jota alguns aragonesos i no es pogué ballar la sardana per no haver-hi qui la toqués.

12 de novembre

A les 6 m'aixeco per veure la sortida del vaixell i cridar la Pepita, però quan hi vaig, prop de les set, ja està vestida. Ens n'anem al castell de proa i allà veiem desfilar la costa i les innombrables illes i illots, en ordre invers a la nostra arribada, ja que desfem el camí que férem en arribar.

Passem prop d'un portaavions americà que, a la poca estona, es posa en moviment i passa davant. Ens creuem amb diferents vaixells de guerra i altres mercants transformats en creuers auxiliars.

Per damunt nostre, passen contínuament i hidrosí i es comprèn que hi ha una vigilància perfecta per tal d'evitar sorpreses desagradables.

A quarts d'onze, ens deixa el pràctic. Emprenem rumb OSO, allunyant-nos la costa de les Bermudes que distingim encara un parell d'hores.

A migdia, la nostra posició és:

Lat. N. 32° 20'0. Long.O. 64° 37'0

Hem recorregut 30 milles i ens en queden per fer 1930 fins a Veracruz. Mar bona. Els avions ens segueixen tot el dia.

13 de novembre

Continuem la navegació amb bon temps i mar tranquil·la. El poc moviment que fa el vaixell la gent ni el sent perquè ja hi està acostumada.

No es veuen ocells, només un de gros que sembla un albatros. És curiós que a les Bermudes no hem vist cap ocell de mar ni de terra. Serà segurament per manca d'aigua. En canvi, hi havia una quantitat enorme de peix. Al voltant del vaixell hi havia una vertadera mola de molls i uns peixos força grossos que semblaven lluços.

Al migdia la posició era: Lat. N. 30° 15. Long. O. 71° 16

Temp. Màx. 26° - min. 19°

Camí fet 335 milles. Falten 1595.

A la tarda hi ha avaria en una de les màquines i marxem amb una sola hèlix. Això ens farà perdre algunes milles. Després es reprèn la marxa normal, sembla una mica accelerada. M'anuncien una reunió de maçons i els faig una còpia de les adreces de les Log.: de Mèxic.

14 de novembre

Continuem viatge amb mar més moguda i vent fort. El cel està cobert i, de tant en tant, aguantem xàfecs bastant forts.

El temps s'espatlla cada vegada més i a la nit tenim una pluja molt forta que obliga a desallotjar el pont. Ens refugiem al pont alt de 1^a i des d'allà contemplem la tempesta, amb abundància de llamps i trons. Com que tenim el vent gairebé de popa, el vaixell no branda gaire. Així i tot molta gent agafa por i se'n va al camarot. Per anar a sopar he de posar-me l'impermeable perquè plou a bots i barrals.

Ens creuem amb alguns vaixells que van i vénen dels Estats Units.

Posició: Lat. N. 28° 40'3. Long.O. 76° 53'

Baròmetre 767 - Temperatura; màx. 24° - min.19°.

Camí fet 309 milles. Falten 1266.

A bord del *Quanza*, de camí cap a l'exili americà, al darrere, d'esquerra a dreta, Jaume Fàbrega, Rodolf Llorens, Joan Ventosa i una persona no identificada. A davant, Eugènia Fàbregas, el nen Pere Llorens (esposa i fill de Rodolf Llorens), un nen i una dona no identificats i Pepita Pinilla Campoamor (esposa de Joan Ventosa).

15 de novembre.

Durant la nit el vent ha amollat i la mar està en calma. A les 5 surto a coberta i es distingeixen els fars de la costa de Florida.

A les 6 passem prop de la costa i en front de Miami, la platja de moda com a estació d'hivern. Es distingeixen hotels enormes i moltes vil·les i casetes. La costa, molt baixa, està recoberta de vegetació. Els arbres són molt grossos i es destaquen sobre l'horitzó, tant en la costa de Florida com en les illes i illots. Es veuen molts dipòsits d'aigua enlairats sobre columnes.

Vaixells de totes menes es creuen en diferents direccions. Això, junt amb la proximitat de la costa, ens fa oblidar la sensació de soledat i de desert que hem experimentat durant tot el viatge, on la presència d'altres vaixells era excepcional.

La costa continua formada per una successió d'illots, molt baixos, units per viaductes per on passa el tren fins a Key West o *Cayo Hueso* dels espanyols, del qual es distingeixen perfectament una dotzena de gratacels, probablement hotels, i moltes cases i xalets. A mi em recorda la guerra colonial, ja que Cayo Hueso era el punt de partida de les expedicions d'armes que els insurrectes cubans rebien dels Estats Units.

Passat Key West continuem veient molts *cayos* petits coberts d'espessa arbreda. Fars flotants o fixos continuen marcant els baixos o bancs de sorra que ocupen les vores d'aquestes illes.

Fins a la nit, continuem veient els fars de la costa de Florida.

Avui han exposat un telegrama rebut de l'Andreu, anunciant que estàvem tots admesos a la capital de Mèxic. Això ha omplert d'alegria a tothom, perquè encara que ningú creia que ens portessin a un camp de concentració, de totes maneres la perspectiva de quedar isolats en alguna població de 2n. Ordre no era massa falaguera. Jo havia escrit ja a l'Andreu i altres amics, per tal d'evitar aquesta contingència, ja que tinc interès a estar prop dels dirigents, per la sortida dels nois i d'en Jesús.

Avui he omplert una altra fitxa sobre les meves activitats professionals.

Posició al migdia: Lat. 25° 58'. Long. 30° 03'

Temperatura màx. 26° - min. 20°

Camí fet 251 milles, falten 1035.

16 de novembre

Avui fa un mes que sortirem de Montpeller.

Bon temps, però una mica més de moviment, sembla que alentim la marxa per arribar a Veracruz dimecres al matí.

Hem deixat el canal de Florida i no es veu terra per enlloc.

Posició al migdia: Lat. N. 24° 06'7. Long.O. 84° 34'0

Pressió 762 - Temp. màx. 26,5° i min. 21,5°

Camí fet 318 milles - falten 717.

Hem retardat una altra hora, total 7 amb l'hora francesa i 6 amb l'hora astronòmica. Crec que és la darrera modificació, ja que 6 hores és aproximadament la diferència entre Casablanca i Veracruz.

17 de novembre - dilluns

Els mas .³² dirigim un telegrama als germans de Veracruz, firmat per Ermengol Casas, Guarner i jo, anunciant l'arribada. Bon temps, molts peixos voladors, alguns dofins.

Lat. 23° 06. Long. 10° 08

Camí fet: 312 milles - falten 405.

18 de novembre

Comencem a arreglar els bagatges, ja que comptem arribar a la nit o al matí i han avisat que ho tinguéssim tot a punt i etiquetat per a la visita del Duaner.

Al migdia estem: Lat. 19° 53'4

Long. 94° 59'

Hem navegat 329 milles i ens en manquen només 79.

Tothom està impacient i totes les mirades es concentren cap a ponent per veure terra.

A mitja tarda apareixen entre els núvols les cimes de les altes muntanyes de Mèxic. Tots ens acumulem al castell de proa. Poc a poc van perfilant-se les muntanyes i es comença a dibuixar la costa baixa de Veracruz.

Un campanar i cases, el camí ve assenyalat per un rengle de fars i senyals, car molt lluny de terra comencen els baixos de sorra, només perceptibles per les ratlles d'escuma que sobre d'ells es forma.

Entrada al port, cap on ens guia el pràctic que fa poc ha pujat a bord. Sobre les esculleres exteriors molta gent que ens saluda amb mocadors.

Barques de pesca amb motor passen prop nostre, saludant-nos amb crits de "Viva la República!", "Entráis en una tierra libre!", etc., que nosaltres contestem amb altres de "Visca Mèxic!" que ens vénen als llavis sense adonar-nos-en.

Amb la Pepita, muts d'emoció, contemplem l'espectacle, i quan més ens hi acostem, més enyorem la nostra terra i els que queden enrere.

Com sempre, els nostres pensaments volen cap enrere, cap als que hem deixat a França i els que queden a la nostra terra.

Arribarem a reunir-nos amb els primers, en el país hospitalari que ens obre les seves portes? Aconseguirem obrir-nos pas, per a poder viure independentment del nostre treball? Podrem, a la fi, retornar a la nostra estimada terra, refugiar-nos altra vegada a Vilanova, per poder passar la nostra vellesa recordant les hores felices i també les tristes que allà hem passat?

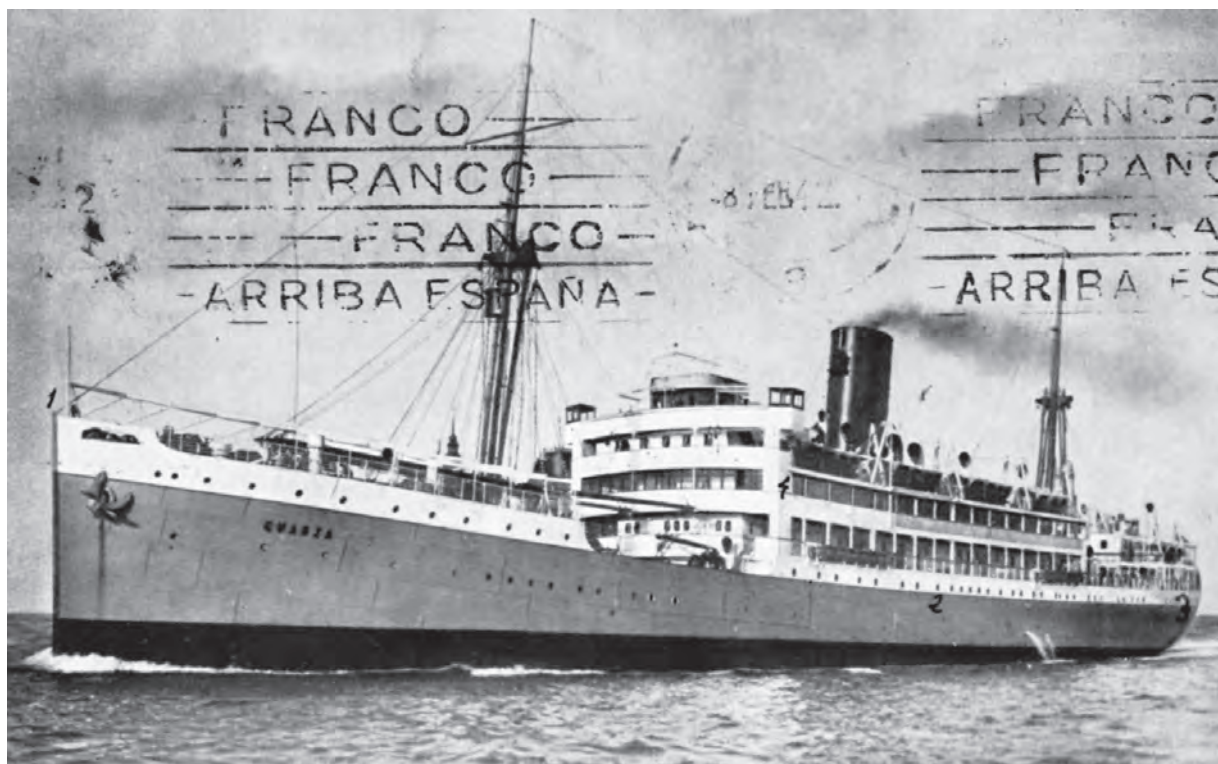
La tristesa i la inquietud queden de banda i altra vegada l'optimisme i la fe en l'avenir, que no ens ha abandonat mai, es sobreposen a tota altra impressió. Ens acostem al moll i atraquem després d'una curta maniobra.

Es tira el pont volant que queda penjat al costat del vaixell i per ell pugen les autoritats sanitàries i alguns policies.

Tots van d'uniforme i llueixen unes pistoles automàtiques monumentals.

Al pont de primera es fa ràpidament la visita, que quasi sempre té un aspecte purament formulari. De casa només miren els ulls a la Núria i ens donen la fitxa per passar a la policia.

APÈNDIX

18 Nov. 1941

Estimats, Joan, Xita i petit: l'últim dia que passem a bord del Quanza, ja que aquesta tarda arribarem a Veracruz, vos enviem aquest record.

El nº 1. és des d'on la mamà i jo ens passejàvem algunes hores veient volar els peixos voladors i contemplant les postes de sol. El 2. cabina de la mare i la Núria. 3. Cabines i menjador de 3ª. 4. Pont de luxe on fèiem ball i on passejàvem uns quants quilòmetres al dia. T'agrada aquest barco, Abelet?

Abraçades i petons per a tots

Pepita J. Ventosa Roig

A bord del Quanza

Notes en un programa del darrer sopar a bord del *Quanza*, camí de Mèxic (18 de novembre del 1941, dimarts), escrites per Pepita Pinilla

Dijous - 16 d'octubre

Sortida de Montpeller.

Divendres - 17 d'octubre.

Tres tarda, sortida de Port Vendres.

Diumenge - 19 d'octubre.

Migdia, arribada a Oran.

Dilluns - 20 d'octubre.

7 matí, sortida d'Oran. Parada Oujda fins a les 8 del vespre.

Dimarts - 21 d'octubre.

Migdia, arribada a Casablanca.

Divendres - 31 d'octubre

A les 9 del vespre, sortida de Casablanca, després de romandre més d'un dia al barco.

Dimarts - 18 de novembre

Arribada a Veracruz.

Dijous - 20 de novembre

Arribada a Mèxic. Festa de la Revolució, gran manifestació.

Annex

CRÒNICA DEL DIARI "EL DICTAMENT" DE VERACRUZ (19 DE NOVIEMBRE DE 1941)

Cuatrocientos Setenta y dos Exiliados Trajo Ayer el Vapor Portugués *Quanta*
ELEMENTOS DE TODOS LOS OFICIOS TRAJÓ EL BARCO

La Vida a Bordo.-Una Defunción Durante la Travesía.- Un Niño Nació a Bordo
Por O. ROFFIEL G.

Anticipándose dos horas a la anunciada para su llegada que eran las ocho de la noche de ayer, el Vapor portugués *Quanta* llegó ayer a las cinco y media de la tarde, con el contingente de exiliados españoles que como informamos oportunamente, salió de Casablanca con rumbo a Veracruz, el día 31 de octubre del presente año.

El barco fue avistado desde cerca de las cuatro y media de la tarde, y cuando cundió la noticia de su proximidad a playas mexicanas, fue un gran numero de personas, la mayoría de ellas españolas, que se dirigieron a los muelles, que en poco tiempo quedaron atestados, presentando un aspecto interesante y de suma animación. Numerosos españoles refugiados que llegaron en los primeros viajes hace dos años, asistieron también al muelle de la Terminal, lado sur, donde atracó

el “Quanta”, pues muchos de ellos tenían familiares a bordo, o amigos que escribiéronles su arribo a México.

A las seis en punto de la tarde, el “Quanta” comenzó su labor de atraque, mientras numerosas lanchas ocupadas por españoles, Autoridades y periodistas, rodeaban el buque, en espera de abordarlo.

Una vez tendida la escala por el lado de babor, comenzaron a subir los representantes de la Secretaría de Gobernación, señores José de Inés Pérez, Ramón Tirado y el señor A. Villarreal, seguidos de la delegación de la JARE, señores José Andreu, Juan Ruiz Olazarán, Paulino Romero, Julio Coterillo, Luis Velazco Damas y otros; el jefe de la Oficina de Población, Ing. Reguera; el subjefe, señor Fano, el comandante del Resguardo Marítimo, Manuel Urquiza, algunas representaciones consulares; el agente de la Casa López Hnos. a la que está consignada el “Quanta”, señor Arizpe, los representantes de la prensa local y de la ciudad de México, y algunos particulares.

DIFERENCIA CON LOS EXILIADOS ANTERIORES

A primera vista, encontramos enorme diferencia de los exiliados españoles del “Quanta” al de los buques anteriores, en lo que se refiere a comodidades del Viaje, condiciones, etc., pues el buque portugués tiene cabida para seiscientos pasajeros y vinieron en él cuatrocientos setenta y dos para México y setenta y nueve en tránsito, según informe del señor Gregorio Villarías, delegado a bordo de la JARE. El buque relativamente nuevo, pues fue botado al agua en 1929, tiene pasajes de lujo, de primera, segunda y tercera clases, y por ende no vimos ayer el espectáculo de hace dos años, cuando recibimos los primeros contingentes de exiliados españoles, principalmente en el “Ipanema”. La cena, servida en tres distintos comedores, y por grupos, hacía congregarse en dichos salones a la mayoría de los exiliados, mientras grupos regados recibían saludos y arrebatában a los papeleros los diarios de la Capital, o bien departían con sus familiares, haciendo planes para su estancia en nuestro país.

DELEGACIÓN A BORDO DE LA JARE

El señor Gregorio Villarías vino a bordo con la delegación de la JARE, Junta de Ayuda a los Refugiados Españoles, a fin de atender a la organización y documentación del contingente de exiliados. Según supimos, son setenta y nueve los españoles que seguirán a Cuba y luego a la Argentina, quedando el resto en nuestro país. En general, los que proseguirán su viaje, pueden dividirse en tres grupos: uno que se queda en Cuba, otro que va a Venezuela y Colombia, y el último que sigue a la Argentina.

Nos dice Villarías que el viaje fue perfecto y recibieron todo género de atenciones de la tripulación del barco, “desde el capitán hasta el último camarero”, así como a su llegada lo hicieron las autoridades mexicanas.

HOY CONTINUARÁ EL DESPACHO

Durante el día de hoy, continuará la documentación de los exiliados españoles, habiéndose trabajado en esa labor toda la noche de ayer. Algunos pudieron abandonar el barco, y recorrieron el centro de la ciudad, cambiando dinero para efectuar algunas compras indispensables. El grueso del contingente, según fuimos informados ayer, embarcará en la noche en un tren especial con rumbo a México, de donde se distribuirán en el país en forma similar a las anteriores ocasiones.

UNA DEFUNCIÓN, UN ALUMBRAMIENTO Y 18 TOROS DE LIDIA

Como es fácil suponer, en una comunidad como la que los exiliados españoles formaron en el “Quanta”, conviviendo en tan estrecho espacio por largo tiempo, unidos por la desgracia de la tragedia española, por su ideología, aún por la Providencia, debían suceder incidentes poco más o menos interesantes, y de los cuales hablan los recién llegados a México. No pocos idilios se formaron en el barco. No faltaba más, siendo de raza latina los exiliados. Parejas con sus manos enlazadas y admirando a lo lejos las luces de la ciudad, jirón del suelo que para ellos es esperanza de una nueva vida, completamente distinta a la que llevaron allende el mar, y al que de vez en vez contemplan como pensando no volverlo a cruzar, para no encontrarse con la pesadilla que ellos vivieron. Hubo uno que no pudo ver realizados sus deseos de llegar a México, pues la muerte implacable le arrebató, del grupo que trajo “Quanta”. Su nombre era Bernardo Martínez Nieto, jefe de máquinas de la Marina Española, de cuarenta años de edad, y quien hacía el viaje solo. Ya venía enfermo Martínez Nieto, y dos días antes de llegar a las Bermudas ocurrió el fallecimiento, siendo arrojado el cuerpo al mar, en una impresionante ceremonia a la que asistieron los oficiales del buque y los compañeros de viaje del finado.

Sin embargo, días antes, se había agregado un nombre más a la lista de pasajeros del “Quanta” pues la señora María Dolores Costa Uribarrene, esposa del señor Dr. Luís Bilbao, dio a luz una preciosa chiquitina a la que impusieron desde luego el nombre de Miren Aguerzane, o sea María del Rosario. El nacimiento ocurrió el 1º de Noviembre, o sea dos días después de la salida de Casablanca, teniendo hasta hoy la recién nacida, diecinueve días de edad. El matrimonio Bilbao posa para la cámara de EL DICTAMEN y orgulloso el jefe de familia, nos presenta a sus otros dos hijitos, Jayone y Joseba. En grandes cajas especiales, también hicieron el viaje dieciocho hermosos toros de lidia, doce portugueses de Palo Blanco, y seis de España, que van destinados a la capital de la República. Y como complemento de la nota taurina, descubrimos en la lista de pasajeros dos toreros: Emile Edmon Regreny, de nacionalidad francesa, y José Campuzano Hernández, español. En general, como decimos al principio de la información los que vinieron en el “Quanta” dan aspecto de mejores condiciones que los que arribaron en el régimen del Gral. Lázaro Cárdenas. Encontramos buen porcentaje de mujeres y niños, casi un treinta por ciento. La mayoría del pasaje es de profesionistas, dominando también los industriales y profesores.

EL “QUANZA”

El vapor en que hicieron el viaje los exiliados españoles, ya había estado aquí el 30 de agosto. El viaje que tuvo por final Veracruz se hizo bajo el mando directo del capitán Harbers, trayendo ciento cincuenta y nueve hombres de tripulación. Durante la travesía se evitó pasar cerca de las zonas consideradas de sumo peligro para la navegación, no obstante que el viaje era hacia el Nuevo Continente y traer el barco, en ambas bordas, la inscripción Quanta ñ Lisboa - Portugal.

Del vapor “Alsina”, numerosos españoles transbordaron en Casablanca al “Quanta”, y con este motivo, según fuimos informados, un grupo numeroso de exiliados que estaban en Argelia, no pudieron ser traídos a México, no obstante las gestiones que hicieron con ese fin, y de esta manera, los pasajeros del “Alsina ” aseguraron su propio embarque. Se rumoraba a bordo, que próximamente habrá otro viaje con españoles, aunque la casa consignataria del “Quanta” dio detalles en el sentido que no sería improbable que el próximo barco siga la ruta de Nueva York.

LIBERTADO DE LAS MANOS DE FRANCO

Fuimos presentados a bordo, con el Sr. Juan Casanellas Ibars, que fue diputado y Subsecretario de Trabajo, habiendo estado prisionero por órdenes del Gral. Franco, seis meses. Mediante gestiones hechas por sus familiares y amigos, logró obtener la libertad, embarcándose en el “Quanta” a su llegada a Casablanca.

AGRADECIMIENTO AL PRESIDENTE

El señor José Andreu, representante en Jefe de la delegación del J. A. R. E., nos pidió hiciéramos constar en este periódico, que él en lo particular y toda la colonia española en México, agradecen profundamente al señor Presidente de la República, General Ávila Camacho el permiso que otorgó para que vinieran a radicar todos los refugiados políticos españoles que ayer llegaron aquí. También agradece todas las atenciones y facilidades que le prestaron las autoridades de Gobernación para el desembarco de sus compatriotas, y la recepción que les hizo el pueblo veracruzano.

Lista de españoles que llegaron en el vapor “Quanta”, según datos proporcionados por el JARE33:

Desiderio Abad Alcalde, trabajador de Calafates; Manuel Aguade Tejerio, maestro de obras; José Agüero Baró, industrial; José Agüero Postigo y Jaime Albert Cervera, industriales; Manuel Alcántara Gusart y Laura de Alcántara, profesores; Blanca Aldama de Buyla, profesora; Jesús Aldaz Caldeano, mecánico; Ricardo Alonso Mas, militar; Miguel José Andreu Lillo, marino; José Aragonés Champin, magistrado; Celestino Argos Fernández, pescador; Juan Aragonés Echagüe, lechero; Ramón Aragonés Echagüe, mantequero; Jesús Ávila Asenjo, fotógrafo; Jaime Aguadé Miró, médico; Mercedes Escofet, Jeesé Baeza Encina, salazonero; Juan Balart Armengol, comerciante; Apolonia Mariné, Arsenio Berruga González, magistrado; Antonio Berruga González, exportador; Julián Bordera Palleruelo, industrial; Mario Calvet Arce, profesor; María Calzada de Miguel, maestra, María de Miguel; Juan Cano aíz, marino; Antonio Marco, Juana Cano; Eugenio Carballido, carpintero; Federico Castellano Sancho, contador; José Castañón Acebel, comerciante; José Castelló Tárrega, abogado; José Castillo Roda, mecánico; Ramón Cervera Piñol, escritor; Eduardo Cortés Jiménez, abogado; Antonio Díaz Pérez, ferroviario; Pedro Momenech Llorens, practicante; Francisco Domínguez Leiva, contador, Josefa Sastre, Francisco Domínguez, Antonio España Palma, comerciante; Manuel Estrada Machón, militar; Concepción Velasco, Carmelo Estrada Machón, funcionario; Domingo Fernández Argos, pescador; Augusto Fernández Linares, marino; María Aguiló Pons, Ramón Frontera Bosch, técnico industrial; Amparo Gelada, Esteban Fernández Malumbres, funcionario; Pedro Ferrer Batlle, farmacéutico; Concepción Borrás, Antonio Fidalgo Bueno, funcionario; Gregorio Fonseca, pescador; Marcial Frigolet Romero, contador; Félix Galarza Gage, abogado; Asunción Sebastián, Miguel Galarza, Esperanza Galofré de Gassol, Abel Gassol, Alberto Gassol, Felipe García Álvaro, panadero; Concepción García Leaniz, Concepción Ballesteros, Ricardo García Montero, Nicanor García Zubillaga, pescador; Constantino Jiménez Oliveras, funcionario; Carmen Busto, Carmen Jiménez, José Gispert Vila, médico; Monserrat Cruells, Jorge

33 Hi ha una important quantitat d'errors ortogràfics a la llista de passatgers. S'han corregit aquells de persones que tenim localitzades, però probablement n'hi resten encara bastants.

Gispert, María Gispert, Jerónimo Gomáriz Latorre, abogado; Luisa Beltrán, Libertad Gomáriz, Diana Gomáriz, Luís Gomáriz, Antonio Gómez Casado, mecánico; José González Oliveros, ferroviario; Mariano Granados Ruíz, magistrado; Vicente Guarner Vivando, militar, Natividad Dalias, Vicente Guarner, Pablo Gutiérrez Molina, minero; Joaquín D'Harcourt Cot, médico; Asunción Rodríguez, Rafael D'Harcourt, Coral D'Harcourt, Joaquín D'Harcourt, Manuel Herrera García, pescador; Dámaso Higuera, cerámico; Luís Ibáñez Bengoechea, conservero; Francisca Sampedro, Luís Ibáñez, Eduardo Iglesias Portal, magistrado; Juan Lagarriga Briagas, médico; Isabel Attias, Eduardo Ladarte Larracoechea, practicante; Pablo Lorenzo Laguarda, abogado; Concepción Gorjé, María Macià Lamarca, Eugenia Peyrí, Teresa Peyrí, Antonio Martínez García, militar; Francisco Mejorada Paz, ferroviario; Esperanza Faerna, CIPRIANO Mera Sanz, albañil³⁴; Félix Miguélez Larzábal, contador; Juan Moles Marquina, abogado; Beatriz Escobar, Beatriz Moles, Fernando Monzó Quiles, magistrado; Eugenio Moreno Gómez, maestro; Enrique Muñoz Ortiz, abogado; Jesús Olaizola Odriozola, profesor; Pío Otaola Ortega, ingeniero; Caridad Fernández, Rodolfo Otalla, Félix y Pío Otalla, Manuel Parra Anaya, practicante; Gundemaro Palazón Yebra, militar; Carmen López Amaya, Luís Palazuelos Picón, comerciante; José Palma Navas, abogado; Daniel Pastor Selfa, funcionario; María Marín, Dolores Pastor, Rosario Ruipérez, Santiago Pérez Fernández, magistrado; María Antolinos; Miguel Pérez Martínez, médico; Ana Lleó; Domingo Pérez Tulello, comerciante; Carmen Marichal, Juan López Marichal; Carlos López Marichal; Santiago Pi y Suñer, catedrático; Mercedes Cuberta, Mercedes Pi, Fermín Piedra Palomo, ingeniero; Alfonso Quintana Peña, abogado; Nadia Quintana; Manuel Rodenas Balanza, calderero; Juan Roger Ferreros, maestro; Vicente Rojas López, ferroviario; Virginio Román Barza, ferroviario; Santiago Ros Magarit, dibujante; Eustaquio Ruiz Vallejo, telegrafista; Mariano Salafranca Barrio, militar; Ovidio Salcedo Navarro, comerciante; Ángela García, Ananías San Juan Alonso, aviador; José Serrano Romero, bancario; Ángel Sirgo Gutiérrez, fogonero; Manuel Sabrino Sánchez, telefonista; Eustaquio Sotomayor Marín, albañil; Fernando Souza, ingeniero; Federico Tarrida Castells, médico; Felipe Torre Torre, pescador; Pedro Vargas Guerendain, Patrocinio Ventura, Pedro Vargas Ventura, Juan Ventosa Roig, farmacéutico; Josefa Pinilla, Nuria Ventosa, Emilio Vesés Sabater, forjador; Aurelio Viñas González, litógrafo.

En la lista anterior no figuran los españoles refugiados en Argelia, a favor de los cuales se habían hecho gestiones para ser traídos a México; porque según informes recibidos de Casablanca, donde todos los enumerados antes embarcaron, debido a otras gestiones de los pasajeros del Alsina, para asegurar su propio embarque, se prohibió el traslado de aquellos españoles al puerto de salida.

ESPAÑOLES QUE TRASBORDARON DEL “ALSINA” AL “QUANZA”

Anselmo Abella Maestre, ebanista; José M. Aguirre Calleja, bancario; Niceto Alcalá Zamora Torres, abogado; Niceto Alcalá Zamora Castillo, profesor; Purificación Alcalá Zamora y Luís Alcalá Zamora, Juan Alcaide Caracuel, profesor; Rafael Alcaide Lagridge, mecánico; Rosa Pascual, Catalina, Rosa y Rafael Alcaide, Nicolás Alcalá Olmo, abogado; Antonio Alegría Lasa, conservero; Vicente Amézaga Areta, abogado; Mercedes Irribarren, Eustasio Amilibia Machimbarrena, abogado; Francisco del Amo Galarraga, mecánico; Rosa del Amo, Luz del Amo, Bienvenida Rodríguez, Ángel Anúncita Echevarría, industrial; Jesusa Zubizarreta, Josune, Miren, Libe y Gotxon Anúncita; Mercedes Arana Tejada, María Tejada, Federico Gorbea Lubián, José Arechalde Aramburu, abogado; Lucio Arechavaleta Arnabala, contador; Miren Chinchurreta, Jon, Ignacio y Liben Arechavaleta; Luís Arcitcurtena Arispe, aparejador; María Lasa, Venancio Aisteguieta

34 Cipriano Mera y García (Madrid 1896-Boulogne-Billancourt 1975). Cap militar cenetista, no va arribar a embarcar al “Quanza”. Va ser detingut pels col·laboracionistes de Vichy quan anava a fer-ho i lliurat al govern de Franco.

Azpiroz, industrial; Francisco Aristeguieta, José Arizmendi, mecánico; Justina Otaegui, Lourdes, María, Carmen y Pedro Arizmendi; Juan Arregui Beloque, chofer; Francisco Arregui Fernández, industrial; José M. Barquín Zabala, contador; Salvador Bartolozzi, dibujante; Carmen Eva Nelken, escritora; Francisco Basterrechea Zaldívar, abogado; Fernanda Arzadun, Andoni Basterrechea, Néstor, Libe e Ivon Basterrechea; Ricardo Begoña Calderón, diplomático; Emma Chemia, Luisa Calderón Gallarza, Teodora Bergochea Ruíz, Rodolfo Benito Beascochea, comerciante; Adolfo Bescansa Gulert, mecanógrafo; Luís Bilbao Libano, médico; María de los Dolores Corta, Yayona Bilbao, Josefa Fernández, José Brandaris de la Cuesta, militar; Nicolás Cabral Fernández, industrial; Julio Calles Cabiedes, médico; Pastor Candeira Álvarez, comerciante; Matilde Cantos Fernández, profesora; Juan Casanellas Ibars, abogado; Dolores Llobet, Dolores Casanellas, Enrique Casares Sánchez, taquígrafo; Mercedes Fernández, Mercedes, Enrique y José Casares; Hermenegildo Casas Jiménez, comerciante; Ana Ordóñez, Hermenegildo Casas y Elena Casas; Ricardo Ceciaga Lasagabaster, metalúrgico; Guillermo Comba Sigüenza, ingeniero; Fernando Contreras Landres, topógrafo; Salvador Cruxent Rovira, comerciante; Margarita Bachs, Margarita y Salvador Cruxent; Luz Díaz de la Torre, Sergio Echevarría Zubeldia, mecánico; María Icazateyui, Juan Escclasans Milà, comerciante; Elena Batlle, Jorge Escclasans, Luís Escobio Andraca, abogado; Dolores Sotero, abogado; Jaime Fábregas Pausa, dibujante; Antonio Fernández Bolaños, militar; Fernando Fernández Pérez, marino; Pedro Gárate Azcárraga, industrial; Virgilio Garrido Fernández, médico; María Valverde, Aurora Gómez Urrutia, profesora; María González Escobar, Ildefonso Gurruchaga Alzola, abogado; Pantaleón Guerrero Delgado, agricultor; Felisa Revilla, José Ituarte Echevarría, periodista; María Luisa Espinosa, Dámaso Laburu Echevarriosta, industrial; Francisco Lara Romero, electricista; Bautista Lasarte Izaguirre, comerciante; Rodolfo Llorens Jordana, profesor; Eugenia Fábregas, Pedro Llorens, Jesús Luisa Esnaola, comerciante; Juan Madariaga Astigarraga, arquitecto; Teresa Aguirre Lecube, Garciño Madariaga y Miren Madariaga; Benigno Martínez Murga, maquinista naval; Bernardo Martínez Nieto, marino; Francisco Martínez Nogueras, químico; Elías Mencia Angulo, metalúrgico; Luís Menéndez López, militar; Carmen Santirso, Ruperto Montero Arts, militar; Mercedes Sánchez, Mercedes Montoro y Ángeles Montoro; Ángeles Morales Reyes, Pura Cantaredo, Miguel Mirayta Martínez, ingeniero; Adolfo Mourte Fernández, comerciante; Telesforo Monzón Ortíz, industrial; Josefa Lanuza; Orencio Muñoz López, profesor; Carmen López, Faustino Nadal Silva, funcionario; Isabel Napal Mur, mecanógrafa; José Oliveros Larrondo, periodista; Agustina X. Camiragua, Eduardo Olóndriz Aquerrota, funcionario; Francisco Olcina Boher, médico; Fermín Ortega Fernández, comerciante; Margarita Garrandana; Javier Ortega, Teresa, Jesús y Pedro Ortega; Enrique Ortega Anza, periodista; Carlos Pérez Carranza, abogado; Julia Adrados, Pedro Pi Calleja, profesor; José Picasarri Alustiza, maestro; Irene Pinto Díaz, Mario Pittaluga Campillo, médico; Ana María Jiménez, Victoria y Jaime Pittaluga; Victoria Polanco, Rosario Herrade, Tomás Pumarola, médico; León del Río Ortega, contable; Juan Rodríguez Quirós, militar, Aurelio Romo Aldama, profesor; Francisco del Rosal Rico, militar; Consuelo Gonalea, Antonio y Consuelo del Rosal; José Rovira Armengol, diplomático; Carlos Ruíz Martínez, veterinario; Luís Sagarmina Vallcorba, contable; Constantino Salinas Jaca, médico; Julia y Josefina Salinas, maestra; Manuel Sanmartín Llamosas, agricultor; Juan Soler Bru, abogado; Caridad Leal y Jorge Soler; Ramón Leal Adán, comerciante; Aurelia Soroa, enfermera; Segismundo de la Torre, contable; Adelaida Acha, Alejandro Viaño Espron, industrial; Gregorio Villarías López, industrial; Miguel Vives Solé, sastre; María Rocabert, Juan Vives, Antonio Zárraga, Fernando Duce García, Tomás Zulaica Pujana, Industrial.

En los huecos producidos por los medios pasajes, correspondientes a los niños que figuran en las dos relaciones anteriores, tomaron pasaje a bordo del “Quanta”, los siguientes españoles:

Miguel Amilibia Machimbarrena, abogado; Alejandro Soroa, Alejandro Amilibia, Máximo Alonso Ruíz, maestro; Ambrosio Asensio Gómez, mecánico; Alfonso Asensio, mecánico; Luis Cotter Díaz, marino; Antonio Cotter, Antonio Eulogio Diez, contador; Jaime Fernández Villaba, aviador; Armando Farga Font, profesor; Marina Farga, Rosa Sanjuán, Antonio Balboa Carrasco, chofer; Odón González Ochoa, funcionario; Rafael Jiménez Cazorla, telegrafista; Carmen Rosado, Isabel Jiménez, María y Concepción Jiménez; Guillermo López García, funcionario; Manuela Luque Albalá, enfermera; Ignacio Montuno Castillo, militar; Ángel Martínez Suárez, contramaestre; Antonio Montesinos Llamosi, comerciante; Emilia Centeno González Sicilia, Eduarda González Sicilia, Andrés González Sicilia, profesor; Victoriano Rubio Milla, maestro; Antonio Morilla Andrade, aviador; Guillermo Ortega Durán, médico; Casimiro Marcos Gallego, funcionario; Adolfo Morales Fernández, industrial; Julián Sanz Astolfi, médico; Estrella Sanz, Gabriel Sánchez Ferrer, radiotelegrafista; José Trellas Salsamendi, abogado; María Luisa Muño, María Luisa Trelles, Luís Valdés Mendiburu, trazador, y María Luisa Font, practicante.